

שבע רב

גיליון חודשי מתורתו
של הרב עדין
אבן-ישראל שטיינמאן

*

גיליון אב תשפ"ב

הקדמה

חודש אב הוא חודש שבו מתאבלים יהודים על חורבן בית המקדש וגלות השכינה. עבורנו, תלמידי הרב עדין, החודש הזה הוא זמן מתוח ודחוס משום שחלים בו יום ההולדת של הרב ויום הסתלקותו. הרב לימד שיום ההולדת של אדם הוא היום שבו עוסקים בעצם קיומו של האדם, בהוויתו העצמית הראשונית. חשבון הנפש של יום ההולדת לא עוסק במצוות ובעבירות אלא בחשבון הכולל של כמה פעלנו וכמה גדלנו בשנה שחלפה. יום ההולדת של הרב עדין הוא עבורנו, היום שבו מנסים לגעת ב"עניין של הרב", יום שבו הדברים שקיבלנו מהרב נזכרים ונעשים. ביום הזה מתעוררת השאלה עד כמה הדברים באמת פעלו את פעולתם בחיינו, במעשינו ובחלומותינו.

כפי שמבואר בספרי הקבלה והחסידות, יום הסתלקות של רב או צדיק הוא יום שבו הנשמה עולה, מתעלה ומעלה איתה את מי שקשור בה. הרב לימד אותנו דרכי עבודה, דרכי מחשבה, אהבה יראה ואמונה, ובאשר אנו עובדים את ה' בדרכים הללו אנו קשורים בנשמתו ומתעלים יחד אתו.

בגיליון הזה ניסינו לצייר את דמותו של הרב סביב מה שהיה עבורנו וסביב מה שלימד אותנו ועודד אותנו להיות. המאמרים בגיליון נוגעים בצדדים שונים (גם אם בלתי ממצים) של הפנים של הרב אותם הפנה אלינו - תלמידיו. הם עוסקים בזויות שונות של חיי הנפש, חיי הדבקות והחיים הפנימיים של יהודי המחפש את הקב"ה בתורה, במצוות, בעולם ובעצמו.

הקטעים והמאמרים בגיליון זה מתפרסים על פני יותר מחמישים שנה, יש כאן דברים מ'תחילת הדרך' ודברים שנאמרו בשנים האחרונות. מבין הקטעים אפשר לקבל תמונה של חיים סוערים, מילדות ועד שיבה, מסעה של נשמה אחת שזכינו להכיר בעלמא הדין, מסע שנסוב בכל התהפוכות סביב הנקודה של "לית אתר פנוי מיניה".

המימרה של חז"ל על כך שצדיקים אין להם מנוחה לא בעולם הזה ולא בעולם הבא הייתה חביבה מאוד על הרב, המסע ממשיך תמיד, מחיל אל חיל ומעולם אל עולם. הרב עשה הכול על מנת שגם לנו לא תהיה מנוחה לא בעולם הזה ולא בעולם הבא, מכאן - אין הדבר תלוי אלא בנו.

אשרינו שזכינו לטעום טעם חיים, אשרינו שזכינו לגעת בחתיכת אמת ואשרינו שראינו אש בוערת מהי. לחיים טובים ולשלום!

המערכת: יאיר שוורצפוקס ואהרן בילט

השתתפו בהפקת הגיליון: נתנאל מייזליש ואלעד שלזינגר

TalmideiHarav@gmail.com

עיצוב גרפי 'עיצובי שיר' 052-8954475

תוכן עניינים

ג' אב - יום ההולדת של הרב

7....."שומר ישראל" - התוועדות ג' אב

15....."הרמוניה באמצעות היתוך" - ראיון עם הרב

"אש להבת שלהבת" - קובץ מאמרי הדרכה, עבודה

והתעוררות

23....."מבקשי ה' יבינו כל".....

28....."הכפילות בחיים היהודיים בימינו".....

31....."להקשיב לנשמה".....

36....."האם מותר לחיות בשלווה?".....

ט' באב

43....."בליל זה יבכיון בני" -

י"ז אב - יום פטירת הרב

47....."לעשות את מה שצריך לעשות".....

49....."בלע המוות לנצח".....

53....."המשיכו לעשות את מה שרציתי" - מכתב ערב ניתוח

ג' אב - יום ההולדת של הרב

תפילה נפלאה מאת הרב עדן אבן ישראל- שטיינזלץ זצ"ל¹

זכני, אלקי, לאהוב את כל היצורים אשר בראת. זכני באהבת ישראל ללא גבול וסייג. זכני לחזות מבשרי שאכן אני וכל אחי בני ישראל הננו "נשמה אחת בגופים מחולקים"; תן בלבי את הגדלות, שלא איתפס בקטנות המאורעות שמסביבי ושלא אתקטן בקנטורי שווא, שלא אסיח לבי לפועלי האוון. זכני שאזכור תמיד כי הקטנות והרע שאחי בני ישראל שקועים בהם הנם שקר החולף כצל, והטוב בנשמתם אמת הוא, שתישאר לנצח.

זכני, אלקי, לקיים בכל רגע מחיי בהכרה ובהרגשה "שיויתי-ה' לגדי תמיד", כמו שפירש הבעש"ט: שיהיו המאורעות החולפים עלי בחיי שווים בעיני, אם יבזוני ואם יכבדוני, אם איכשל ואם אצליח, אם אהיה בשמחה או - חלילה - בעצבות, תמיד אזכור שבכל מצב ובכל תנאי שרוי אני בתוך השטף האלוקי. תן בלבי את היכולת לראות בחיים בתוך המשתנה את היציב, בתוך העקלקלות את דרך המישרים, ומעבר לכל אלה - את התגלות האלוקות בעצמי וביקום.

זכני, אלקי, לאחד את עצמות נפשי עם עצמות התורה, את כח שכלי עם שכל התורה, ואת דרכי חיי עם דרך התורה. תן נא את החכמה במוחי להשיג את עמקי חכמת תורתך. תן בלבי יכולת לחוש בכל עצמותי כיצד מתאחדת ומתכללת התורה עם העולם. תן לי, אלקי, את הכוח להסיר את המחיצה המדומה בין התורה והעולם. אז אסתכל בתורה ואראה בה את עולמך, אסתכל בעולם ואראה בו את תורתך.

זכני, אלקי, שלא אפחד ולא אירא כלל להתענג על עולמך. תן נא בלבי את האומץ להתענג מכל תענוג גשמי ורוחני, עד אשר אמץ את מלוא האור האלקי שבתוכי. חזקני ואמצני שלא תמעד רגלי ולא יתבלבלו עשתונותי בהתמדתי לילך ולהתכלל במקור תענוגיך. הער בלבי שמחה אדירה, שחרר בחובי את כוחות החיים, השטף בקרבי נחלי עדנים לאהוב את עולמך. יהיו תכלת השמים העמוקה, משב רוח האביב ואוושת העלים הירוקים, רננות אלוקות המספרים את כבודך.

¹ התפילה נכתבה על ידי הרב כשהיה כבן עשרים ופורסמה בכתב העת "רשפים" (שנה שניה גיליון 4) שיצא לאור על ידי 'אחוות שלהבתי-ה' בשנות 50.

'שומר ישראל'

התועדות ג' אב תשע"ב²

שמתחילה בראש השנה, ולכן ראוי לערוך את חשבון הנפש בנוגע אליהם בראש השנה. באופן דומה, כשמתחילה שנת הכספים, באחד בינואר או באחד באפריל, אנשים בודקים את חשבונות הכספים שלהם.

בעבירות עוסקים בראש השנה; בכספים עוסקים בתחילת שנת הכספים; לכל מיני התחייבויות אחרות יש זמנים אחרים. איזה חשבון, אם כן, צריך לערוך ביום ההולדת? ביום ההולדת אדם צריך לערוך את החשבון של שנתו שלו שאינה נמדדת בקנה מידה אובייקטיבי גדול. הרי מצוות ועבירות הם דברים שנמצאים בעולמות, ואפילו כספים הם דברים שנמצאים בעולם, ולכן לא מתאים לעסוק בהם ביום ההולדת. בראש השנה הפרטי של האדם, ביום ההולדת שלו, הוא עורך את החשבון על השנה שלו ועל מה שיש בה. הייתי אומר שאדם עורך חשבון, שאיננו פשוט כלל ועיקר, על השאלה: מה הייתי יכול לעשות במשך השנה, ומה עשיתי?

החשבון הזה שייך ליום ההולדת משום שהוא חשבון של אדם ביחס לעצמו ולא ביחס לקנה מידה חיצוני. לשם השוואה,

מה העניין של יום הולדת? מה עושים ביום הולדת?

יום הולדת מתייחס לחיים הפרטיים של אדם מסוים. מבחינה זו הוא שונה מימים כלליים וציבוריים - ימים הקשורים לעם או לכל העולם. השנה של יום הולדת היא שנה פרטית, ומבחינה זו דומה למושג "כָּבֶשׂ בֶּן שְׁנָתוֹ" שמופיע בתורה שכעוסק בשנה של הכבש. לכל כבש יש השנה שלו, שמתחילה ביום שבו הוא נולד; זו איננה שנת העולם, והיא גם אינה חשובה לשאר העולם. לעומת זאת, השנה שמתחילה בראש השנה היא שנה כללית.

בין יום ההולדת הפרטי ליום ראש השנה הכללי יש הבדל מבחינת החשבון שעורכים בכל אחד מהם. בראש השנה, כיוון שנגמרת השנה, אדם עורך חשבון נפש על דברים ששייכים לשנה. אמנם, אדם עורך אז את חשבון הנפש הפרטי שלו ולא את החשבון של אחרים, אבל חשבון הנפש שלו מתייחס למה שקרה בשנה הכללית הזו - למצוות ולמעשים טובים, לתועלת שהוא הביא לעולם ולנזקים שהוא גרם בעולם, וכך הלאה. כל הדברים האלה שייכים לשנת העולם

² מתוך הספר "עד בלי ד" - 12 התועדות חסידיות. ביום ההולדת שלו נהג הרב להתוועד עם התלמידים, הרב היה עושה סיום (בבלי או ירושלמי) ולאחר מכן משוחח על ענייניו של יום הולדת ועל החלומות והתקוות שלו מעצמו ומהתלמידים.

כשבדקים כמה שוקלים הכבשים, לא עושים זאת כשהם בני שנה, לפי שנותיהם, אלא בתאריך מסוים שבו שוחטים את הכבשים. כששוחטים את הכבשים עורכים חשבון ומוציאים שאחד יצא גדול ואחר יצא קטן, כבש אחד גדל והשמין ואחר מסכן ועלוב לגמרי. כיוון שמודדים את הכבש לפי קנה מידה חיצוני ולא בפני עצמו, המדידה הזו אינה שייכת לשנתו הפרטית.

החשבון הפרטי של אדם איננו חשבון על העבירות והמצוות, שהוא חשבון אובייקטיבי, אלא הוא חשבון סובייקטיבי על מה שעשה במשך השנה. לכן, החשבון הזה אינו קשור למה שאחרים חושבים; הם יכולים לומר ולחשוב מה שהם רוצים. אם אדם זכה במשך השנה הזאת להלל ושבח או שהוא זכה לביזוי וגנאי - כל אלה הם חשבונות של אחרים. החשבון הפרטי שלו איננו מתייחס למעמד היחסי שלו מול אדם אחר או מול החברה, אלא למעמדו מול עצמו.

בחשבון הזה אדם אינו עומד מול השאלה: איפה הגשמה הקדושה והטהורה שלך שהייתה יכולה להביא אותך למרום, אלא מול השאלה: היו לך כך וכך שעות; מה עשית בהן? היו לך כך וכך ימים; מה עשית בהם? מה הועלת? מה פעלת? החשבון הזה איננו בגדר משפט. הוא פשוט בוחן את השאלה: יכולתי לעשות כך וכך דברים במשך השנה - כמה מזה יצא אל הפועל?

אם יכולתי לעשות במשך השנה פי שניים,

פי שלושה או פי ארבעה ממה שעשיתי, התוצאה העלובה היא 'לא עובר', וביום ההולדת מגיעות לי סטירות.

לכן כבר הרבה שנים יום הולדת בשבילי הוא יום של מרה שחורה ברב או במעט; לא משום שיום ההולדת שלי נופל בחודש אב, אלא בגלל חשבון הנפש הזה. הייתי שמח אילו כשהייתי מגיע לסוף שנה, ליום ההולדת, הייתי יכול להגיד: "ברוך ה', השנה הזו עלתה לי". צר לי, זה לא קורה.

המרה השחורה מגיעה בכל מיני ימי הולדת. אבל יום הולדת עגול, כמו יום ההולדת הנוכחי, הוא מדכדך הרבה יותר, מדכא הרבה יותר ועכור הרבה יותר. ככל שהמספר עגול יותר הוא מפחיד יותר. 73 איננו נורא כמו 75, שנראה מספר מכובד.

אילו יכולתי, הייתי פשוט לוקח ביום ההולדת הזה חמישים שנה ומשליך אותן אל מישהו אחר. אילו הייתי עכשיו בן 25, הייתי מרגיש קצת יותר טוב. הזמן שעבר פשוט מפחיד אותי. לא מפחיד אותי שעבר כל כך הרבה זמן; הזמן שעבר עבר, ובסך הכול זה אומר שאני יכול לספר סיפורים מלפני שבעים שנה; מפחידה אותי המחשבה: מה קרה במשך כל הזמן הזה? מה היה בשנים הללו? שוב, אני יכול לשבת ולמדוד את עצמי בהשוואה לאחרים, אבל הדבר לא יעזור לי. המדידות הללו חסרות כל ערך.

כבר מזמן דיברתי על האמרה "היום קצר והמלאכה מרובה, והפועלים עצלים והשכר הרבה ובעל הבית דוחק". הדחיקה

לא מכיוון שחמישים שנה לא עשיתי דבר מועיל; פה ושם, בטעות ובכוונה ומתוך רצון טוב יצא לי לעשות דברים מועילים. אל תחשבו שלא היה לי רצון טוב; היה לי הרבה מאוד רצון טוב, אבל ההגשמה של הרצון הטוב היא בדוחק, בדוחק גדול. ועל זה אני חושב עכשיו. 75 הוא מספר מפחיד בגלל השאלה: באמת, מה קרה בתוך השנים האלה?

לכן אני אומר שיום הולדת הוא יום של מרה שחורה. ביום אחר, נניח עוד יומיים, אשכח את העניין הזה ואמשיך לעשות מה שאני עושה כי אין לי ברירה; הייתי שמח אילו קיבלתי פתקה שחתומה על ידי הקדוש ברוך הוא שבה כתוב: "עשה כך וכך", אבל לצערי לא קיבלתי פתקה כזו, לא בחותמת הזו וגם לא בחותמת של אחרים. כיוון שכך, מה אני צריך לעשות?!

מה שאני יכול להגיד זה שאם אני מסתכל על עצמי כמו על כבש, אני רואה שהכבש הזה, לפי הזנב שלו ולפי הרגליים שלו, ולפי סימני הלכלוך פה ושם על גופו, עדיין מנסה לעשות דברים.

מה אני מנסה לעשות? יש דברים שאני עושה כמי שעומד לעצמו. השאלה היא מה אני מנסה לעשות מעבר לכך.

דבר אחד שאני עושה - אני כותב ספרים. כתבתי די הרבה, וזה עדיין לא מספיק.

ראשית, זה לא מספיק משום שאני יכול לערוך רשימה ארוכה של כל הספרים שאני מתכנן לכתוב, לא רק של אלה

הזו איננה דחיקה כלל-לאומית או כללי-ארצית. בעל הבית דוחק בי באופן אישי: "הזמן קצר. המלאכה מרובה. נו, ומה אתה עשית?" ומה אני יכול להגיד? תירוצים: "שבת היום", "פסח היום", "חגיגה היום", "הייתה לי היום נסיעה", "היום ישבתי עם פלוני החשוב", "מחר אשב עם פלוני הלא חשוב" וכך הלאה. הייתי שמח אילו יכולתי להגיד לפחות: "ישבתי עם פלוני ויצרתי יצירה - האיש הזה נהיה ברייה חדשה", אבל בקושי אני יכול להגיד שאולי השארתי בו שריטה קטנה.

אילו יכולתי לזרוק עכשיו חמישים שנה, הייתי יכול להתחיל עבודה. אילו היו לי עוד חמישים שנה, הייתה יכולה להיות לי תוכנית לא רעה מה לעשות בהן (אני לא אומר שאינני עושה תוכניות כאלה; אני עושה תוכניות בלי להתחשב בערכות של הרופאים על מצבי הרפואי). הבעיה הנוספת היא שחמישים שנה לא יספיקו לכל מה שצריך לעשות, לפי קצב העבודה שלי. לפעמים אני מקנא כשאני רואה כמה אדם אחר מצליח לעשות במשך שנה, וכמה אני אינני מצליח לעשות במשך עשר שנים. אילו הובטחו לי עוד מאה שנים, בהחלט הייתי יכול לתכנן תוכניות רציניות. העובדה שכמה אנשים בינתיים ימותו לא תעלה ולא תוריד. אינני מבקש: "אָגוּרָה בְּאֶהְלָה עוֹלָמִים", לחיות עד עדי עד. הבעיה היא שמחכים עוד הרבה דברים גדולים שצריך לעשות.

אני מדבר על הורדה של חמישים שנה

שחשבתי לכתוב באופן תיאורטי, אלא גם של אלה שכבר התחלתי לעבוד עליהם והגעתי לאמצע הדרך או לשלושת רבעי הדרך. מכיוון שאני עצלן ובטלן, אינני עושה את זה בקצב הראוי.

מעבר לכך, גם כשאדם כותב ספרים ומדפיסים אותם, ואפילו כשקוראים אותם, השאלה היא אם מה שכתבתי עבר אל האחר ונכנס בו, אם משהו מזה נשאר בתוכו. רק אם דבר כזה קורה, עשיתי משהו טוב. וזה לא קרה, אפילו לא אפס קצהו. כתבתי כל מיני דברים, גדולים יותר וקטנים יותר, וכל הדפים הללו הם בוודאי יער שלם או כמה יערות של עצים שנכרתו, ואני שואל: כמה תועלת צמחה מזה? הרי היער הזה צמח, והיה יכול להצמיח אצטרובלים או אגוזים או דברים אחרים; מה הספרים מצמיחים? הייתי רוצה שיקרה מהספרים משהו, מעבר לכך שהם מונחים בארון.

אני מקנא בסופרים שכל מילה שהם כותבים יוצאת ממחצב יהלומים. אני מקנא כשאני שומע על אדם שהעורך שינה פסיק במשפט שלו, והוא התקוטט על כך במשך שבועיים. אשרי מי שמרגיש שכל מילה שלו היא אבן חן. מה אני יכול לעשות - אני אינני מרגיש את ההרגשה הזו. זה לא אומר שאינני רוצה; האמינו לי שהייתי רוצה לשבת ולכתוב שלוש שורות שיפעימו את ליבו של כל מי שיקרא אותן. הלוואי שהייתי יכול לכתוב משפט שכל אדם שעובר דרכו לא יוכל לישון כל אותו הלילה. אילו זה היה כך, הייתי אומר:

"ברוך השם, עשיתי משהו השנה!" אבל אני לא יכול לכתוב אפילו חצי ספר או ספר שלם שיפעל כך על בני אדם. וגם אם אשתדל ואתאמץ יותר - האם אצליח לעשות דבר כזה?

אני כותב דברי חוכמה כאלה ודברי חוכמה כאלה, ואני מרגיש כמו כל אלה שכשהם רואים מקום ריק, הם מרגישים צורך למלא אותו, כאילו משמיים הם נועדו ללכלכך דפים, כמו אותן תולעים שתפקידן הוא לאכול את המתים. מה יוצא מכל זה? יש אנשים שטוענים שהעולם אינו מכיר בגאוניותם, שאנשים אינם יודעים כמה הם גדולים וחכמים וצדיקים וחסידיים ויראי שמיים, שאנשים אינם מבינים שכל מילה שהם כותבים חצובה מאבני שוהם. במקרה שלי אני יודע שאין זו אשמת העולם.

אינני בא להתלונן על מר גורלי. הייתי יכול להתנחם בכך שהקדוש ברוך הוא עשה ברייה כזו, כמוני. אבל אני יודע שהברייה הזו יכולה לעשות יותר טוב; הכבש הזה היה יכול לשקול עשרים קילו יותר; היה יכול להיות לו יותר צמר; הכבש הזה היה יכול להיות הגון יותר.

אני עושה, אני משתדל, אני מתאמץ פה ושם, ואחרי כל זה אני שומע איזו בת קול שאינה מחזקת את הלב, והיא אומרת משפט שאנחנו אומרים כל יום בתפילה. אני יודע שהמשפט הזה כתוב גם בסידורים שלכם, אלא שבסידור שלי המשפט הזה תמיד צועק עליי: "למען לא נִיָּגַע לְרִיק ולא נִלְד לְפֹהֶלָה". אני אומר

מטפל בילדים או באנשים, הוא שתינטע יראת ה' בתוכם. כשאני מדבר על יראת ה', אני מתכוון לכך שאדם יהיה דתי באמת.

אני נמצא הרבה עם יהודים. רוב עיסוקיי תמיד הם יהודים. פעם כשהייתי באיזה מקום נידח באמצע סיביר, קרא לי מושל המחוז. מושל המחוז הוא מין מלך קטן במקומו, וכשהוא קורא לך, אתה בא, ולו רק מחמת נימוס. באתי אליו, והוא שאל אותי: "מה אתה עושה פה?" עניתי לו את האמת: "באתי כדי לבקר את משפחתי". הוא שמע אותי, אחר כך דיברנו, וכל זה לא גרם נזק לא לי ולא לו. וזו הייתה האמת - באמת באתי לבקר את המשפחה.

בסיכומי של דבר אני רוצה לעשות שני דברים שהם דבר אחד. הם נזכרים במשפט שאומרים בתפילה: "שומר ישראל, שמור שארית ישראל, ואל יאבד ישראל, האומרים שמע ישראל".

אינני מדבר על השטיבל שלי, על החברים שלי, אפילו לא על המשפחה הקטנה שלי. אני מדבר על שארית ישראל, שהם נוגעים לי. אולי זו טעות; אולי הייתי צריך לחשוב רק על אלה שגרים במושבה הגרמנית, ושמה לחשוב רק על אלה שגרים ברחוב גרץ, הרחוב שאני גר בו - יש שם מספיק עניינים שצריכים תיקון וביזור; ובכל זאת, אני יושב וחושב על שארית ישראל.

ומה אני רוצה לעשות לשארית ישראל? "שמור שארית ישראל" - אני רוצה

את המשפט הזה בכל יום, והוא צועק עליי. זו הנקודה: אדם יכול לעשות כל מיני דברים שהם בסך הכול יגיעה לריק ולידה לבהלה.

הדבר השני שעשיתי הוא המוסדות. רוב האנשים שנמצאים כאן באים מכל מיני מוסדות שיש לי קשר כזה או אחר איתם. מה יצא מזה? כך וכך רגליים - בוודאי, כך

**אני רוצה לעשות שני
דברים שהם דבר
אחד. הם נזכרים
במשפט שאומרים
בתפילה: "שומר
ישראל, שמור שארית
ישראל, ואל יאבד
ישראל, האומרים
שמע ישראל".**

וכך כיפות - גם כן, ולחלק מהרגליים כבר אין כיפות - גם זה קרה. אבל דבר אחד אני באמת רוצה לעשות, ואני אומר את זה פה משום שיש מכם כאלה שעוסקים בילדים גדולים או בילדים קטנים, וגם כאלה שעוסקים בעצמם. הדבר שבאמת נוגע לי, שבו אני מנסה לפעול כשאני

ששארית ישראל תישאר. גם לגויים אני מנסה להסביר, שהקיום שלנו הוא הקיום של העולם. לא מזמן אמרתי לאדם אחד שכמו שהעולם מלא בכל מיני יסודות - פחמן, מימן, הליום ועוד - ומתוכם יש כמה יסודות, פחות מאחוז אחד ממה שיש בעולם, שהם יסודות רדיואקטיביים, כלומר שכל הזמן הם פועלים ומוציאים מתוכם אנרגיה, והם אלה שמחזיקים את העולם ומפעילים אותו - כך אנחנו, עם ישראל; אם ישמידו אותנו, העולם יגווע לא הרבה זמן אחריו.

אני מבקש: "שמור שארית ישראל", אבל אינני מבקש רק שנישאר בחיים ושלא יהרגו אותנו, אלא: "שמור שארית ישראל... האומרים שמע ישראל". זהו הדבר שאני רוצה תמיד - כשאני יושב וכותב ספרים, מדבר דיבורים או כשאני מגיע לכל מיני מקומות נידחים, לא עלינו, שנראים כאילו הם כלל אינם מקומות לבני אדם. מה אני עושה שם? אני שם בגלל המשפחה. ומה אני מנסה לעשות למשפחה? לפעול ככל יכולתי שהם יאמרו 'שמע

הזה אני מנסה לעשות איתם, הקטנים עם אני מנסה להנחיל שאני פוגש - שיגידו 'שמע ישראל', ש'שמע

אינני רוצה שכולם יהיו שווים זה לזה,

אבל הייתי רוצה

שכולם יהיו שווים

משהו.

הוצאתי כך וכך ילדים וכך ילדים שלובשים בגות שלא יצאו לתרבות אני יכול להגיד שהם ישראל? בין שאני יושב ובין שאני יושב עם בחור

בישיבה, אני שואל: האם השארתי אצלו את הנקודה הזאת? אמנם הוא יושב ולומד גמרא, אבל את הגמרא הוא יכול לשכוח; תוך חצי שנה הוא יכול לשכוח את כל הגמרא שלמד במשך עשרים שנה. השאלה היא אם הוא ימשיך לומר 'שמע ישראל', ואם זה יעורר אותו.

אומר עוד משהו, שבעיניי אינו סותר את הדבר הראשון. הייתי רוצה להרגיש שאותם אנשים שישבתי איתם, לא רק יהיה להם ניצוץ ואש ויוקדת בליבם פנימה, אלא שיהיה להם ערך. אינני רוצה שכולם יהיו שווים זה לזה, אבל הייתי רוצה שכולם יהיו שווים משהו. ועל זה אני בוכה - אינני בוכה כי הם אינם דומים זה לזה, אלא משום שהם לא שווים הרבה.

או שהאריה יראה את הזנב של הבחור הזה למשפחה שלו. אבל אף על פי שיש לי חרב כזו, לא הרגתי אריה. בעניין הזה, המבצע הגדול ביותר שעשיתי היה כשהייתי בן עשר: הצלחתי אז איכשהו להשיג תלתל מרעמה של אריה. קשה להאמין, אבל עשיתי את זה, בין השאר כדי להשוות בין צבע השיער שלו לצבע השיער שלי - באותו זמן היה לנו בדיוק אותו צבע. הסכימו איתי שזה לא דבר שראוי לאדם להשתבח בו, לא בעולם הזה ולא בעולם הבא.

במה כן ראוי להשתבח? תארו לעצמכם שאגיע לכאן בשנה הבאה - אולי אחרי כל הדברים הנוראים שאמרתי עליכם, כולכם נעלבתם, ולכן אשב כאן רק עם חצי או רבע מהאנשים - ואולי בזכות דברים שכתבתי או דברים שאמרתי בעל פה, ולפעמים גם בזכות איזו מכה שנתתי, אני אראה אנשים שבתוך כל אחד מהם אש יוקדת, שמשהו בוער בהם. לא תמונה של אש שנעשתה בצילום תלת-ממדי, אלא אש אמיתית. אולי אני אראה אנשים שעליהם אוכל להגיד: "יִשְׁרָאֵל אֲשֶׁר בָּךְ אֶתְפָּאֵר", אנשים שכשאסתכל עליהם, אוכל לומר: "אה!"

היו כמה אנשים כאלה, שהם כבר אינם בעולם הזה, שעזרתי להם לצאת מעולם קשה לעולם יהודי, ולכן עכשיו אני יודע שלא ייקחו אותי לגיהנום, משום שכשיבואו לקחת אותי לשם, בצדק גמור, הם יעמוד בדלת ויגידו: "האיש הזה היה המורה שלנו! אתם רוצים לזרוק אותו

רבי נחמן מברסלב אמר פעם לחסידיו שהוא רוצה חסידים טובים יותר. החסידים חשבו שבוודאי הרב הצדיק מדבר על כל מיני עניינים, וכולם נשאו אליו את העיניים המנצנצות של החסידים השוטים. הם שאלו אותו למה הוא מתכוון ב'חסידים טובים יותר', והוא ענה: "יותר עשירים, יותר למדנים, יותר יחסנים". כשהוא ביקש חסידים טובים יותר, הוא לא ביקש אנשים שיכולים להתבודד במשך שעה וחצי, אלא חסידים יותר עשירים, יותר למדנים ויותר מיוחסים. כך גם אני אומר: הייתי רוצה את הלמדנים, את העשירים ואת היחסנים. לא לכל אחד חייבות להיות כל המידות האלה יחד, אבל לפחות שתהיה לו אחת מהם - שאחד יהיה עשיר, השני יהיה למדן, והשלישי - יחסן.

עברה שנה מאז יום ההולדת הקודם. גם אז ישבנו יחד. אני עדיין מנסה לעשות את מה שניסיתי לעשות אז. האמינו לי, זה מה שאני רוצה לעשות. עברה שנה, עברו שבעים וחמש שנה, ואני יושב ומצפה.

מישהו שאל אותי אם אני יכול לספר זיכרונות. אמרתי לו: מה אני יכול לספר?! לא עליתי על הקילימנג'רו, ההר הגבוה ביותר באפריקה, אבל יש בבית שלי חרב כזו שעשויה להרוג אריות. יש שבט שבו כשבחור מגיע למעין בר־מצווה, נותנים לו חרב כזו ואומרים לו להיכנס לג'ונגל ולהרוג אריה, או שהאריה יאכל אותו. עליו לבחור: או שיביא את הזנב של האריה ויראה שהרג אותו וקיצץ את זנבו,

לגיהינום? איננו מרשים". אני יודע שיש לי קצת הגנה; אני לא בהכרח רוצה יותר מדי, אבל שיהיו לפחות כמה אנשים שאני אוכל לסמוך עליהם שאם אלך לגיהינום, אוכל לפחות להגיד: "השארתי אותם אחריי. הם יגנו עליי ויחוסו עליי קצת אם אצטרך". וכל זה אינו מפני שאני חושש כל כך מפני האש של גיהינום, אלא מפני שאני חושב על מה שבאמת ראוי לעשות. אני חושב על שארית ישראל.

ראו, הביאו לי היום בקבוק וויסקי ליום ההולדת. הוויסקי טוב, אלא שאני לא כל כך שותה וויסקי, ובכלל לא שותה את המשקאות הללו להנאתי. אבל מה שחשוב הוא שהאיש נתן לי את הוויסקי משום מה אוהב אותי אהבה גדולה, ולמרות שקצת קשה לו והוא נשען על מקל, בכל זאת הוא בא אליי וטרח והביא לי את הוויסקי. אני מסתכל על האיש הזה: יהודי בן תשעים וארבע שעדיין מסתובב בין מדינה למדינה, ואני אומר: יש לו תקווה. זוהי מתנה יפה; לא הוויסקי, אלא העובדה שהוא הביא את עצמו, שהוא פשוט בא.

אם בשנה הבאה אראה פה אדם, לא בהכרח בן תשעים וחמש, שאוכל להגיד: "אה! ריבונו של עולם, ראה. יש פה אדם כזה, ולי יש יד בזה" - שישלחו אותי לאן שישלחו. בספר 'ראשית חכמה' יש תיאורים מפורטים של הגיהינום; לא אכפת לי מהתיאורים האלה. אכפת לי שאני אוכל להסתכל ולהגיד: "עשיתי משהו ששווה איזה דבר", שאני אוכל שבגללה הוא רואה צבעים לא נכונים. אני חושב שאני רואה את הצבעים הנכונים וכל נכונותי נכונה ונכונותי נכונה.

להגיד: "תראו, העמדתי איזו נפש". יש פה אנשים שאני חושב עליהם ואומר: "נו טוב, השנה הם רק התחילו. בשנה הבאה הם ילדו ילדים". זה באמת דבר גדול. אמנם גם יצורים אחרים יודעים לעשות את זה, אבל בכל זאת זה לא אותו דבר. ברוך ה', אשרי חלקי. ובכל זאת, אולי אוכל גם להגיד: "אה! מה שיצא מהאיש הזה! ישבתי עם פלוני. אינני יודע אם בזבזתי את הזמן, אבל משהו נדבק". אמרתי לכם: הדיבוק הזה הוא מה שבאמת נוגע לי, שיצא דבר שראוי להסתכל עליו, ש"תפארת לעושיה ותפארת לו מן האדם". כשיוצא אדם שיש בו אש - זהו "תפארת לעושיה"; כשיוצא אדם שיש לו איזה ערך בעולם - זהו "תפארת לו מן האדם". מה עוד צריך לרצות? זה מספיק.

בינתיים, השתתפו בצערי שיש לי יום הולדת כזה, ואולי לשנה הבאה נראה איזה שינוי, אלו חידושים.

לחיים טובים, ותודה רבה שטרחתם לבוא. ייתכן שאילו הייתי אומר לכם כמה אתם חמודים וכמה אתם יפים, כל אחד היה מביא איתו בשנה הבאה עוד חמישה אנשים שישמעו את המחמאות. במקום זאת, צעקתי על כולכם, גם אם צעקתי רק ברמז.

אני טוען שאני אופטימיסט יהודי. אופטימיסט יהודי אומר כך: העולם שחור ומכוער, אבל יש איזו תקווה. מי שחושב שהעולם שונה, אני חושב שהמשקפיים שלו אינם טובים או שיש לו בעיה בעיניים! תודה רבה, לחיים!

הרמוניה באמצעות היתוך

רחל פורסטנברג בראיון עם הרב³

הרב עדין, עם השילוב הזה של מקטרת של פרופסור באוניברסיטה וזקן אדמוני פרוע של תלמיד ישיבה, הוא חידה. תלמיד חכם ישראלי, פילוסוף ומורה לפנימיות התורה ולחסידות, הוא אינו מתאים לשום הגדרה, הן בעיסוקיו האינטלקטואליים והן בעצם מהותו. מענינו קורנת פליאה ילדית, דיבורו הרגוע מעיד על שלוה רוחנית - אך בדומה לרביים החסידיים שהוא כל-כך מעריץ יש בו גם איזה משהו שאי אפשר לעמוד עליו.

התנהגותו המתונה עומדת בניגוד לחשיבה המקורית שלו, לנחישותו ולחשיבותו של המפעל שהוא לקח על עצמו לעשות - להוציא לאור מהדורה מודרנית של 36 כרכי התלמוד, עם ניקוד, פיסוק ותרגום עברי של הטקסט הארמי. הרב שטיינזלץ, תלמיד חכם העוסק גם בתורת הנסתר, מבקש לחבר בין תחומים סותרים, לאחד בין החילוניות לדתיות, בין ההלכה לקבלה, בין חסידים למתנגדים, מדע ויהדות. מה הפלא אפוא שהוא מגדיר את בעייתו המרכזית של היהודי בן ימינו כקרקע, ואת המשימה שלו כמיזוג ושילוב של כל המרכיבים השונים של החיים היהודיים.

"הקרקע הזו היא תוצאה של היותנו יהודים בעולם לא יהודי", הוא אומר. "נשמתו של היהודי, אישיותו, דרכי חייו והתקופה אינם משתלבים יחד. אינני יודע אם הקוטב הצפוני הוא מקום טוב באופן כללי, אבל אני יודע שזה מקום שמתאים לדובי קוטב. באותו אופן לא הייתי בהכרח ממליץ על היהדות לעמים אחרים; זה לא קל. אבל זה בנוי בשביל יהודים. בשבילם זה המקום שטוב להיות בו".

³ ראיון עם הרב עדין למגזין 'הדסה' בשפה האנגלית, אפריל 4891. הראיון לקוח מספר ראיונות עם הרב מתקופות שונות וממקומות שונים שעתיד אי"ה לראות אור בחודשים הקרובים על ידי מכון שטיינזלץ.

כשרואים את הרב שטיינזלץ במשרדו, חדר מרווח בבית עתיק בסמטה קטנה סמוך לגן העצמאות בירושלים, מרגישים שזהו אדם היודע היטב את מקומו. התקרה המקומרת, רצפת השטיח, המדפים החינניים שהושמו בנישות המקומרות שבחדר, אין בהם לא מן האווירה של הישיבה המסורתית ולא מן התחושה הפונקציונלית של האוניברסיטה המודרנית, אלא מן האיכות הייחודית של האיש הזה עצמו. הוא מדבר בשקט, לעיתים אף קשה לשמוע אותו, שעה שהדמדומים יורדים על ירושלים ותחושת מסתורין ממלאת את המסדרונות הפתלתולים של הבית העתיק.

על שולחנו מונחים שניים או שלושה כרכים של הגמרא. הוא עסוק במשימה העל-אנושית, לכאורה, של יצירת מהדורה חדשה של התלמוד הבבלי - עם פיסוק וניקוד של הטקסט (כדי להקל על מי שאינו מצוי בלימוד לקרוא, תוך פתירת כמה וכמה אמירות רב-משמעיות), תרגום לעברית של החלקים שבארמית, ופירוש משלו המלווה באיורים, בדומה למה שאפשר למצוא במילון. המהדורה החדשה הזו גם מגישה את התלמוד לדוברי עברית שאינם יודעי דבר, וגם תורמת ללימוד התלמוד בכללו.

וכאילו שלא די בכך, הרב שטיינזלץ הוא גם יוצר פורה בתחומים נוספים של היהדות. ספרו "שלושה עשר עלי השושנה" מכיל פרקים העוסקים בקוסמולוגיה, פסיכולוגיה, תיאולוגיה ומוסר. הוא סיפר מחדש ופרש שישה מ"סיפורי המעשיות" של רבי נחמן מברסלב, הוציא לאור מהדורה מפורשת של ההגדה של פסח, וכתב על התנ"ך ועל עוד נושאים עכשוויים.

"רוב הבעיות של האדם המודרני", אומר הרב שטיינזלץ, תוך שהוא מקיש במקטרת שלו על צד שולחנו, "נובעות מכך שאנחנו אנשים עקורים". הוא הופך את המושג התיאולוגי "גלות" למונח פסיכולוגי וקיומי, בדומה לאופן שבו קפקא הפך אותו למונח ספרותי.

יש סיבה שבגללה הוא חושב על בעייתיות פסיכולוגית: זה עתה הוא סיים שיחת טלפון עם צעירה נואשת שהפגיעה בו לעזור לידיד סכיזופרני שלה: "אולי הרב יכול לדבר אתו, לשוחח איתו על הספקות שיש לו באמונה?" היא ביקשה. הרב הסכים. לעיתים קרובות הוא נקרא לעזור לאנשים עם הפרעות שונות שהבעיות שלהם מקבלות לבוש דתי, והסבורים שאדם בעל רוחב ראייה וסמכות דתית יוכל לענות על שאלותיהם האמוניות

ולהביא להחלמתם.

הרב תוהה האם האמונה הזו גם היא איננה סימן ל"עקירות". "איני מבין מדוע זה קורה כל הזמן", הוא אומר בנימה של השתאות ורוגז-מה. "איני לא יודע מדוע הם מתקשרים אלי. אני באמת לא יכול לעשות הרבה. למעשה, אינני יכול לעזור להם", הוא נאנח. הנקודה, לדעתו, איננה שאלה דתית זו או אחרת אלא בעיית המכלול.

"כאשר אדם, רצונותיו וחלומותיו, הסביבה הרוחנית שלו וזמנו הם בהתאמה זה לזה, אזי יש הקשר שבו אפשר לדבר", הוא מסביר. "ואילו המחפשים הללו חיים בעולם שבו יש שני אנשים, שני סוגים שונים של חלומות ושל שאלות. הם מחפשים את התשובות במקום הלא נכון, משום ששום תשובה לא תוכל לספק את כל הצדדים של אישיותם".

בעיה זו משפיעה לא רק על מבקשי הדרך הרוחנית אלא גם על כל היהודים מן השורה. "רוב היהודים נמצאים לא כאן ולא שם", מסכם הרב. "הם נמצאים בשומקום. כתוצאה מזה יש מידה גדולה של אי-שקט שעה שהם מנסים למצוא את עצמם".

ליהודים, לדעת הרב שטיינזלץ, יש איכות רוחנית ייחודית, נשמה יהודית, הממשיכה להתקיים למרות כל הניסיונות להתבולל. "יש יהודים ממשפחות שהתבוללו לפני שניים ושלושה דורות, ובכל זאת ממשיכים לשאת אתם את התסביכים. הם לא יודעים שום דבר על היהדות, אבל סובלים מהתסביכים של היהודים".

מצד שני הרב אינו סבור שחיים בחברה סגורה כמו זו שבמאה שערים בירושלים זו התשובה. "כבר אין עולם סגור, לא קיים", הוא אומר. "אמצעי התקשורת המודרניים אינם מאפשרים זאת. במוקדם או במאוחר הם חודרים אל תוך העולם הסגור. כמובן שחיים בחברה סגורה הם מועילים בחיי היומיום: אדם לא צריך כל הזמן לקבל החלטות בנוגע לחייו. אבל בסופו של דבר יש אי-שקט בחברות הסגורות כמו בחברות הפתוחות".

הרב שטיינזלץ רואה את האי-שקט הזה עצמו כתגובה לעולם החילוני. "אני מאמין בפעולה, לא בתגובה", הוא מציין. "אדם שמגיב (ראקציונר) באמת יותר מדי מודע למה שקורה, אבל מגיב בניגוד למתרחש. הוא מכוון לסביבה רוחנית שונה מזו שלו, ולו רק כדי ללחום בה. הוא שונה מן האנשים השמרנים. השמרן הוא אדם מיושן הדבק בהרגליו הישנים. האדם המגיב (הראקציונר) מגדיר את עצמו, בסופו של דבר, על-ידי העולם שהוא מתנגד לו.

"כשם שהיהודי המתבולל סבור שהוא יכול לספוג את התרבות הלא יהודית ולגלות שבסוף תמיד נשאר אצלו משהו יהודי, כך היהודי של מאה שערים מגלה שמשהו לא-יהודי נכנס גם לתוך עולמו-שלו. אי אפשר להתעלם מקשרי-חליפין בין דרכי חיים שונות, אך אפשר לספוג אותם. ככל שתרבות חזקה יותר בתוכה פנימה כך היא יכולה לספוג יותר בלי להיזק. אדם שהוא פחות או יותר בריא יכול כל הזמן לנשום חיידקים בלי שיקרה לו שום דבר".

**אנשים בעלי חזון
יכולים לקום
וליצור משהו חדש,
משהו שכמוהו
טרם היה", הוא
אומר בחיוך. "והם
לא מוכרחים להיות
קיצוניים; די
בכך שיהיו
עקשנים...**

ביסודה של ההסתכלות הזו מצויה אמונה בחיוניות תרבותית. הרב שטיינזלץ אומר שאנשים הולכים למקומות שבהם מתרחשים דברים; יש זרימה דינמית אל עבר תכנים, אל עבר מה שיש בו מסרים הקשורים לחיים שלנו. החילוניות של המאה ה-19 נשאה בכנפיה אנרגיה והתלהבות שמשכו אליה יהודים. ואולם כוח המשיכה הזה מתמעט והולך. לדעתו היהדות רלוונטית לעולם משום שיש לה מה לומר לבני האדם. "אנשים בעלי חזון, בעלי רעיונות עוצמתיים, יכולים ליצור תרבות יהודית עוצמתית בעלת חיות שופעת, הפוגשת וסופגת תרבויות אחרות בלי שהדבר יגרום להתמעטותה", הוא אומר.

"לאדם בעל חזון יש לא רק חלום, אלא גם תכנית איך להגשים אותו", הוא מוסיף, אך מסייג את דבריו: "בן גוריון היה אדם בעל חזון. היה לו חזון של מדינה, אבל לא של הדמות הפנימית שלה".

הרב שטיינזלץ מדגיש שלא די במבנה חיצוני של מדינה הנקראת מדינה יהודית: צריך להיות לה גם אופי פנימי יהודי. מדינה יהודית יכולה להיות גם מדינה מתבוללת, הוא מזהיר. "למנחם בגין היו פה ושם הבנות של הנקודה הזו", הוא אומר, "אבל הוא רצה לבוש חדש, לא טרנספורמציה רוחנית פנימית".

"אבל אנשים בעלי חזון יכולים לקום וליצור משהו חדש, משהו שכמוהו טרם היה", הוא אומר בחיוך. "והם לא מוכרחים להיות קיצוניים; די בכך שיהיו עקשנים. מבחינה היסטורית לעקשנים יש סיכוי טוב יותר מאשר לאלה שלא מתעקשים".

שטיינזלץ עצמו עומד על השגת מטרתו: הנגשת מקורות היהדות לכל היהודים ויצירת אותו פרץ אינטלקטואלי שיסחוף לתוכו את היהודים שבשוליים. "אדם שחוזר ליהדות היום", הוא אומר, "איננו 'בעל תשובה' במובן המקורי של מי ששב הביתה. הוא לא כמו מי שעזב את היהדות ומרגיש בצורה ברורה את הבית שאותו הוא עזב. צאצאיהם של אלה שעזבו את היהדות מעולם לא הכירו את הבית. הם נמצאים באמת בגלות. מה שאני מנסה לעשות זה לשמור את ערוצי התקשורת עם הבית הזה פתוחים, לעזור ל'קישוריות' של העם היהודי. ואני עושה זאת בדרכים רבות ושונות".

אכן, הוא מושיט את ידו באמצעות כתביו והרצאותיו. ספרו "התלמוד לכל" הוא הקדמה להיסטוריה, למבנה ולמתודולוגיה של התלמוד, בעוד ש"שלושה עשר עלי השושנה" הוא הקדמה לתורת הנסתר היהודית. הוא הרצה במקומות רבים בארה"ב בשנים האחרונות, הן בפני קהלים עממיים והן בפני קבוצות של מלומדים.

עדין שטיינזלץ בא מרקע שעושה אותו לאדם מתאים במיוחד להתמודדות עם הזרמים המתנגשים בחיים היהודיים, הוריו, ציונים סוציאליסטים שמאלניים קיצוניים, היו אנטי-דתיים. הוא למד את מרקס ולנין לפני שלמד תלמוד. אבל בגיל 15 הוא מרד והלך לשיבה. שם החלה תפיסתו המהירה בלימוד התלמוד להתבלט. הוא גם למד מתמטיקה ופיזיקה באוניברסיטה העברית.

בשנת 1965 הוא החל את מפעל תרגום, פיסוק, ניקוד ופירוש התלמוד כולו, במסגרת המכון הישראלי לפרסומים תלמודיים שבראשו הוא עומד. את המפעל הזה, שיכול היה להיעשות בידי צוות גדול של מלומדים, הוא עושה לבדו, בעזרתם של כמה עוזרים ומעבד תמלילים.

את הידע שלו במתמטיקה ובפיזיקה משלב הרב שטיינזלץ עם החשיבה

התלמודית שלו. לפני שנים אחדות הוא עשה חודשיים במכון ללימודים מתקדמים של אוניברסיטת פרינסטון, שם חקר את את הצדדים הדומים במבני החשיבה של התלמוד ושל הפיזיקה המודרנית. אשתו ושלושת ילדיו התלוו אליו לשם.

העובדה שהוא לקח על עצמו לפעול בתחומי התלמוד, הקבלה והחסידות בו-זמנית היא מדהימה עוד יותר כאשר מביאים בחשבון את בריאותו השברירית. הוא סובל ממחלת גושה - מחלה גנטית חריפה הגורמת להגדלת הטחול. במשך שנים רבות נשא גופו הקטן והצנום חלק אמצעי בולט מאוד - מה שכל הזמן היה תזכורת לסכנת החיים שריחפה מעל לראשו, ולאומץ שבו הוא צלל לתוך פרויקטים שונים, בזה אחר זה. בשנת 1981 הוא עבר ניתוח מסוכן ביותר להסרת הטחול.

"בערב הניתוח ההוא עבדתי עד מאוחר וישנתי היטב", הוא נזכר. "או שעדיין זקוקים לי פה, חשבתי, או שתפקידי הסתיים. מכל מקום עכשיו שהניתוח מאחורי אני יכול לכל הפחות לתכנן דברים באופן ריאליסטי. בעזרת השם אוכל להמשיך עוד. יש לי יותר מדי תכניות".

"היתרון שלי הוא שאני אדם עקשן מאוד", הוא מוסיף. "אני רק מקווה שלעולם לא אמצא את עצמי עובד על משהו שאינני רוצה לעבוד עליו. אדם צריך לזכור כל הזמן את מטרותיו. החיים הם פשרה מתמדת. אם אינך שומר את מטרותיך מול עיניך אתה מגיע למצב שבו האמצעים והמטרות מתבלבלים אלה עם אלה, שבו הכורח הופך להיות משאת נפש. אנשים צוברים ממון משום שהם רוצים משהו, ואז צבירת הכסף געשית תכלית בפני עצמה. קהילות שלמות מאבדות קשר עם המטרות שלהן, עובדות קשה תוך כך שהן שוכחות מה היו היעדים שלהן".

הרב שטיינזלץ הוא 'זאב בודד'. מתוך בחירה הוא אינו קשור לשום אוניברסיטה ולשום ישיבה. אולי הידע האנציקלופדי שלו גרם לכך שהוא בלתי תלוי; אולי בריאותו הלקויה והעקשנות שלו הן שדחפו אותו לעשות את מפעליו בכוחות עצמו. "אבל עכשיו אני מקווה ליצור קשרים עם תלמידים", הוא מודה. "תלמידים יוצרים דברים בדרך של חיקוי".

רבי נחמן מברסלב, שהרב מוקיר אותו ואף כתב עליו, הוא בשבילו בבחינת מודל ליתרונות ולחסרונות שיש בתלמידים. "רבי נחמן היה אדם מדהים", הוא אומר, "שכבר בזמנו היה מודע לבעיותיה של ההתפוררות. הוא היה רומנטיקן.

המסר שלו היה לאינטלקטואלים, והוא קרא להם לנטוש את האינטלקטואליזם שלהם; אבל דבריו דיברו אל ליבותיהם של הלא-אינטלקטואלים, אשר הבינו את דבריו בצורה פשטנית."

"ואותו דבר עצמו קרה עם אותם חלוצים אנטי-דתיים שהקימו את מדינת ישראל. הם באו מתוך מסורת עשירה. הם נשאו את המרד שלהם אתם. ילדיהם ידעו אך מעט על המסורת. הם הרבה פחות מעניינים, חד-ממדיים. יש דברים שעובדים היטב רק בתוך דיאלקטיקה, אבל כשאין דיאלקטיקה הם לא עובדים בכלל."

הרב שטיינזלץ אופטימי: הוא מאמין שאנשים בעלי חזון, אנשים שיש בהם שפע, יכולים להזרים חיות חדשה לתוך החיים היהודיים. הוא מאמין שליהדות יש מה לומר לתפיסה המודרנית של האלוקים ושל האדם. במקום שיש בו חזון, כיוון ועקשנות שם נמצא העתיד. וסביר להניח ששם נמצא גם את הרב שטיינזלץ, כשהוא מוביל את היהדות לקראת שילוב חדש והתמקדות חדשה ביחס לתרבות הסובבת.

"אש להבת שלהבת"

קובץ מאמרי הדרכה, עבודה והתעוררות

בחסידות פלגים רבים. הרבה זרמים רעיוניים זרמו בתוכה. רבים הם המנהיגים מכל סוגי האופי שקמו בתוכה, הללו התפללו בקול צעקה, והללו בקול דממה, אלו שמו את הדגש על התפילה, אלו על התורה, אלו השליטו את המוח על הלב, ואלו את הלב על המוח.

אולם פלגים אלה כולם נבעו מאותו נהר, הנהר הגדול של החסידות הבעש"טית. אותה מהות עצמה שהיתה מוכללת בתוך החסידות הבעש"טית מצאה כאן בנפרד את דגשה היא בתוך החסידות. כל סוג של אופי מצא בחסידות נקודת מוקד אחרת, כל אדם מצא אותה מנקודת מבטו הוא, נקודת המבט הייחודית של נשמתו. הפלגים בחסידות לא הפכו לקללה אלא לברכה, ברכת הצבעוניות העשירה של עבודת ה'. ואף זאת, לא האלילות הקטנונית הביאה ליצירת הקשת הרב-גונית, אלא דווקא גדלות המוחין, היכולת למזג ולאחד את עושר הצבעים למטרה אחת: גילוי האלוקות בעולם הזה.

ולמעלה מכל פרטי הזרמים בחסידות, היתה נקודת מוקד אחת: לעשות את תורת ישראל לתורת חיים. תורת חיים חייבת להיות דומה לחיים עצמם, היא חייבת להיות מושרשת במציאות, ועם זאת הולכת, גדלה וצומחת ללא הרף. אותו אילן חסידי עטור ענפים ונושא פירות-תפארת שנשתל לפני מאתיים שנה בגולה, יש לנטוע בקרקע המציאות הנוכחית, בתקופתנו אנו. גם בדור הזה חייבים להצמיח פירות באותו אילן, את הענפים והפירות של החסידות בזמננו, ניתן לחשוב כהשלמה לחסידות ההיסטורית, בדרך אל הגאולה השלימה, אשר בה תהיה החסידות בתורת שלימה.

(מתוך "בדרך שלהבת-ה")

"מבקשי ה' יבינו כל"

הוויתור של העולם; וכלשוננו של ר' יהודה הלוי: "י-ה, אָנָּה אֶמְצָאָךְ? / מְקוֹמְךָ נִעְלָה וְנִעְלָם! / וְאָנָּה לֹא אֶמְצָאָךְ? / כְּבֹדְךָ מְלֵא עוֹלָם!". במילים אחרות: מצד אחד החיפוש הזה הוא שאלה שאינה שאלה, כיוון ש"מלוא כל הארץ כבודו"; אבל בתוך ההתגלות הזאת חבוי הנעלם מכל נעלם והנסתר מכל נסתר, ולכן זהו חיפוש שאינו נגמר לעולם; שהרי ככל שאדם מגלה ויודע יותר כך הוא גם מבין יותר את עוצם התעלומה וגודל הריחוק.

מבחינה זו אפשר לומר כי מבקשי ה' הם כאותם אנשים הרוצים לראות את האופק. ככל שהם עולים גבוה יותר הם אכן רואים קו אופק רחב יותר; אך האופק הזה הוא גם הרבה יותר רחוק. מבקשי ה', מבקשי פניו, הם אפוא אנשים שכל חייהם, בין בעולם הזה ובין בעולם הבא, הם חיפוש שאין לו סוף, חיפוש שבו הם כל הזמן מגלים דברים חדשים, ובה-בעת מתוודעים למסתורין שאין כל דרך לפענחו.

אך למרות שאין אדם יכול להגיע להבין "חקר אלוה" יש בתהליך החיפוש הזה לא רק צד של געגועים, אלא גם עולם שלם של מציאה. מבקשי ה' אמנם לעולם לא ימצאו את מה שהם מחפשים, אך דרכם רצופה תגליות. ולכן, על אף

מבקשי ה'- מי הם ומהו עניינם?

בספר משלי (כח, ה) כתוב: "ומבקשי ה' יבינו כל". בספר יש פסוקים בעלי מבנה מורכב שתוכנם פשוט ומובן, ולעומת זאת פסוקים תמימים למראה שבתוכם גלומה חידה, ונראה כי פסוק זה הוא אחד מהם.

הביטוי "מבקשי ה'", "מבקשי פניך" או "דורשי ה'", וכן דברי הוראה או המרצה כגון "בקשופני", "דרשוה", "נזכרים בתנ"ך פעמים ספורות בלבד. מי או מה הם "מבקשי ה'", ומה הוא עניינם? "דרישה" ו"בקשה" הן שתי מילים בעלות משמעות שונה זו מזו: המילה "בקשה" משמעה, בדרך כלל, משאלה, ואילו "לדרוש את ה'" (כמו אצל רבקה, למשל) פירושו לבקש תשובה. אך נראה שיש קשר פנימי בין שתי מילים אלה, וכי המשותף להן הוא עניין החיפוש. "מבקשי ה'", הם, אפוא, אלה המחפשים את הקב"ה.

החיפוש הזה יכול להיעשות באופנים שונים, למן הדרגה של שאלות תמימות, שאלות של ילדים, ועד לעיונים דקים ומופשטים. מצד מסוים החיפוש הזה תמוה: מדוע צריך בכלל לחפש את ה'? נראה שחיפוש זה נובע, במהותו, מן הסתירה הפנימית-המהותית שבעצם

המרחק האינסופי, יש ב"בקשו פני תמיד" גם צד של חדווה, בשל כל הדברים שזוכים להם תוך כדי החיפוש. במבקשי ה' מתקיים הפסוק (שיר השירים א,ד) "הביאני המלך חדריו". אכן מצד אחד יש אינספור חדרים, ומצד שני ישנה המוגבלות האנושית, ומשתי סיבות אלה לעולם לא תוכל הבקשה השורשית להגיע לכלל מימוש; אך בכל חדר וחדר צפונה התגלות ונפתחים עולמות חדשים, בכל חדר יש גם קרבה וגם מציאה. שיש בכך משהו מן המתואר בפסוק "אני בער ולא אדע, בהמות הייתי עמך, ואני תמיד עמך, אחזת ביד ימני" (תהלים עג,כב-כג). ככל שהמחפש מוסיף ומחפש הוא יותר ויותר מבין עד כמה הוא אינו מבין; ואולם אי ההבנה הזו היא עצמה התגלות שלמה. המחפש את המלך בחדריו מגלה בכל פעם, במידה מסוימת של עצב, שהחדר שנכנס אליו עדיין איננו חדרו של המלך; אך עם זאת הנוכחות האלוקית נעשית יותר ברורה ויותר בהירה, ועוד רזי עולם מתגלים.

מבקשי ה' אינם מחפשים דברים טריוויאליים אלא את המהות שבמהות, ולכן אין להם כל עניין בסודות שאותם אפשר לגלות. הם אווזים - כשמו של ספר קבלי שכתב אחד מתלמידי הרמב"ן - ב"שושן סודות". זהו שושן שיש לו עלעלים עד אין סוף, ומבקשי ה' מחזיקים בידם בכל פעם עוד עלה, עוד פאר, עוד צבע וניחוח שרק הם רואים וחשים - ולאחר זמן הם שומטים זאת מידם, שכן לא בזה הם חפצים. אך בתוך כך

הם צוברים, מבלי משים, אוצרות שאין לאחרים.

אנשים המחפשים דברים מוחשיים, ממשיים, יש סיכוי שימצאו את מבוקשם, גם אם יהיו אלה דברים נדירים וסמויים מן העין. ואולם החיפוש אחר דבר מסוים הוא לא פעם גם מחסום בפני מציאת דברים אחרים. מי שמחפש יהלומים ייתכן שימצא אותם וייתכן שלא, אך לא פעם הוא עשוי לעבור, במהלך חיפוש, ליד דברים מופלאים אחרים בלא שישגיח בהם כלל; ובלשון הדימוי של חז"ל (בבא קמא צ"א). יכול אדם לצלול במים אדירים ולהעלות חרס בידו, בעוד שאדם אחר, שאינו כל-כך מכוון מטרה, ימצא את הפנינה שמתחת לחרס. היו מי שחיפשו (ואף מצאו) תהילה, אך בדרכם הם החמיצו כמה דברים אחרים. כמו אהבה, ידידות, או אפילו חוכמה. סיפורים כאלה לא תמיד נכתבים בדברי ימי העולם; אך אם נעקוב אחרי חייהם של מחפשים שונים, קטנים כגדולים, לא פעם נוכל לראות דווקא את מה שאותם מחפשים לא גילו.

לא כן מבקשי ה'. דווקא משום שהם אינם מחפשים דבר ממשי, מסוים, הם המחפשים המושלמים; החיפוש שלהם, שמצד אחד הוא מעבר לעולם, הוא חיפוש אוניברסלי, אשר כל דבר שבעולם הוא חלק ממנו. שהרי מבקשי ה' האמיתיים אינם מחפשים אותו דווקא בגושים של זהב או בהרים גבוהים: כל גרגיר חול שהם פוגשים בדרכם מכיל בתוכו ניצוץ

האדם בשעת הצורך; אך ראוי תמיד לבדוק אותו עד כמה הדברים שאדם יודע ומבין שומרים עליו - או מטים אותו מן הדרך הנכונה. מימרה ידועה (המיוחסת לאנשים שונים) אומרת ש"מי שמבין הכל סולח הכל", ויש בכך מידה לא מעטה של אמת; שהרי לעיתים קרובות אנו מגיבים בצורה חריפה או עוינת עקב אי-הבנה או ידיעה חלקית. בני אדם מבינים, בדרך כלל, את עולמם-שלהם, ומה שמגיע או נובע ממקומות שאינם מוכרים להם גורם להם להגיב באופן שלילי. למשל: שלמה המלך (משלי ו,ל) אומר כי "לא יבוז לגנב כי יגנוב למלא נפשו, כי רעב". כאשר אדם מבין לא רק את מעשה הגנבה, אלא גם מה הניע את הגנב לגנוב - למשל: רעב - הוא ממילא מגיע להסתכלות אחרת.

הבנה לנפשו של בן אדם הרעב לחם היא פשוטה יחסית, על אף שגם היא כרוכה ביכולת לראות את הדברים משני הצדדים: מצדו של הגנב ומצדו של הנגזל. גם במעשים חמורים יותר מגניבת פת לחם יכולה הבנת הגורמים שהביאו להם זה להטות את הכף ולהוליד מידה מסוימת של סלחנות. אכן, ככל שנעמיק יותר בהבנה כך נראה יותר את המורכבות, ותגובותינו יתרככו. אבל ייתכן אדם יבין ללבו של רוצח דווקא משום שהראייה שלו אינה רחבה מספיק; שכן מעבר למערכת היחסים בין שני בני אדם יש עוד עולם שלם של מערכות, מהויות וחוקים חברתיים ואחרים.

זאת ועוד: הבנה עמוקה ואמיתית לא

מן הסוד, ולכן הם רואים ובודקים את כל המציאות כולה. העולם איננו משאת נפשם, אבל הוא המקום שבו מתנהל החיפוש שלהם, הנעשה דרך כל הדברים שבעולם: הגדולים והקטנים, המרוממים והבזויים. וכך מתפרש הפסוק החידתי "מבקשי ה' יבינו כל": משום שחתיירה של מבקשי ה' למצוא את נקודת הסוד מביאה אותם אל כל הדברים שבעולם, מובטח להם שהם "יבינו כל".

מי שחפץ בדעת ורוצה בבינה לעולם לא יגיע למצב שבו יהיה שבע דעת ובינה. אלא שנשאלת השאלה: האם אפשר לדעת יותר על המידה? כבר שלמה המלך אמר (קהלת ז,טז): "אל תתחכם יותר, למה תשומם". ובאופן אחר אפשר לשאול - שאלה שניתנו לה תשובות הרבה: מפני מה לא ניתנה לאדם הראשון רשות לאכול מעץ הדעת? מסתבר שיש גבולות לדעת. גם למעשה וגם להלכה יש תחומים שלא מומלץ לבני האדם להעמיק בהם, ואף לא לגעת בהם נגיעה שטחית; ונוסף על זאת זמנם של בני האדם והקיבולת הרוחנית שלהם מוגבלים, ומשום כך יש דברים מסוימים שלא כדאי לדעת אותם, ואחרים שידיעתם עלולה לגרום לאדם סיבוכי רגש וסיבוכי דעת.

אכן, ראוי לו לאדם לשאול כמה זמן ותשומת לב, מחשבה והתעסקות ראוי להקדיש לכל דבר ועניין. אמנם כל קורטוב של דעת מצטרף למאגר משמעותי של ידיעות היכול לשמש את

בהכרח תסתור את ראיית הדברים הראשונית; אדרבה, יש שידיעה או הבנה רחבות יותר יגיעו בסופו של דבר בדיוק לאותן מסקנות שאדם הגיע אליהן בתפיסה ראשונית ופשטנית. כך, למשל, תוספת דעת עלולה בתחילה לרסק אמונת תום ולהביא לכפירה, אך מחשבה ומעמיקה עשויה להביא להבנה פנימית יותר, שתתגבר על המשבר הזה ותשיב את הדברים למקומם הראשון.

דוגמה לכך היא האכילה מעץ הדעת טוב ורע. "לדעת טוב ורע" היא תוספת דעת הגוררת אחריה משבר; אלא שמשבר זה נוצר משום שהאדם שלמד לדעת טוב ורע עדיין איננו יודע מספיק כדי להיות "כאלוקים". ידיעת הטוב והרע, עם כל השברים שהיא מחוללת, היא רק שלב אחד בדרך, שבסופה כל השאלות, המשברים ושאר החולאים שנלוו לתוספת הדעת עתידים להירפא. וזה הוא מה שנאמר על המשיח: "ונחה עליו רוח ה', רוח חכמה ובינה, רוח עצה וגבורה, רוח דעת ויראת ה'. והריחו ביראת ה' ולא למראה עיניו ישפוט, ולא למשמע אוזניו יוכיח. ושפט בצדק דלים והוכיח במישור לענווי ארץ, והיכה ארץ בשבט פיו וברוח שפתיו ימית רשע" (ישעיהו יא, ב-ד). המשיח ניחן בהבנה רחבה - "לא למראה עיניו ישפוט, לא למשמע אוזניו יוכיח" - אשר מולידה משפט צדק, משפט שאיננו סליחה כוללת ובלתי מסויגת אלא יש בו גם חריצת דין: "ברוח שפתיו ימית רשע". שכן ההבנה הכוללת איננה רק ידיעה של פרטים רבים עד אין ספור: היא גם הבנה

של התוכנית והתבנית הכללית של הכל. ככל שההבנה גדלה כך היא גם מעמיקה לחדור אל מעבר למראית העין, בכמה מישורים. ראשית, בכל דרגה ובכל תחום של דעת יש אמת ושקר, נכון ובלתי נכון; ולכן גם כאשר ידיעה רחבה יותר עשויה לגלות את המורכבות שבכל אחת מן ההגדרות הכלליות, לעולם תהיה בה גם ההבחנה בין הנכון והלא נכון, האמת והשקר.

שנית ישנה גם ההבחנה בין טוב לרע. גם כאן, ידיעה רבה יותר, הבנה מעמיקה יותר, מובילות להבחנה בדברים שאינם ניכרים לעין במבט ראשון, להבנה השונה מזו שהובילה לשיפוט הראשוני, ואפילו לראיית דברים בצורה הפוכה: לא כל מה שנראה כטוב הוא כל-כולו טוב, וכן להפך. הבנה עמוקה ורחבה פורטת צורות חיצוניות פשוטות לפרטים ולפרטי פרטים ומגלה בהם תערובות או תרכובות של טוב ורע. שופט הצדק, הדיין האמיתי, הוא זה שניחן ביכולת הבחנה דקה מן הדקה בטיבם של דברים, ולכן הוא יכול לגלות נקודות אופל בדברים הבהירים - או להמתיק את מה שנראה כחושך גמור.

צד נוסף של ההבנה השלמה הוא ההכרה בקיומם של תחומים שונים ודרגות שונות. יש תחומים מסוימים שבהם הכל פשוט, בהיר ונחרץ, ואחרים שבהם יש להפעיל דרך שיפוט שונה. היכולת להבחין בין תחום לתחום ובין דרגה לדרגה היא לא רק עניינה של הבינה המעשית: היא-היא ההבנה עצמה. כאשר אמרו משוררי ימי

בינה נמצא השער החמישים שאותו אפילו משה רבנו לא השיג, והוא שייך רק לקב"ה לבדו.

הביניים ש"מיטב השיר כזבו" הם הבחינו בין תיאור דברים כפשוטם לבין תיאורם בדרך שירית. השירה בנויה בחלקה על דימויים וצירופים שהם בלתי מציאותיים, או בלתי נכונים מבחינה עובדתית, אך נכונים ואמיתיים בתחום השירה. גם בתחומים מסוימים של ידע מדעי ומדויק (כגון גיאומטריה) יכול דבר, שנראה בלתי אפשרי ברמה אחת, להיות נכון ואפשרי ברמה שנייה. כל שכבה וכל מדרגה צריכה בירור בפני עצמה, וככל שיש לו לאדם בינה יתירה כך הוא גם עושה שימוש מרובה יותר באותן הבחנות כלליות, המצטרפות להבנה של פרטי הפרטים וביחד יוצרות הבנה כוללת, שלמה יותר.

התיחומים הללו שייכים ונכונים בכל המדרגות. ומשום כך אמרו חכמים (בבא בתרא ע"ה). שבעולם הבא, שהמרחב בו גדול יותר, עושה הקב"ה לכל צדיק חופה בפני עצמו, כלומר: נותן לו עולם לעצמו עם חוקים משלו, שאינם החוקים של עולמו של כל אחד אחר. משום כך גם אמרו (שם) שכל צדיק נכווה מחופתו של חברו, משום שהיא במהותה תחום אחר עם חוקים אחרים.

מבקשי ה' הם, במהותם, בני אדם המבקשים דבר שאין לו סוף. בתוך המציאות הם יכולים להגיע רק לדרגה חלקית של הבנה; מעל לכל מה שאפשר לנו להבין לעולם תהיה דעת עליונה יותר; ובלשונם של חכמים (ראש השנה כ"א:), מעבר לארבעים ותשעה שערי

הכפילות בחיים היהודיים בימינו

מתוך רשפים 56/06, תשרי תשי"ז⁴

דורנו חולה. בכך לית מאן דפליג. עסקני היהדות נסחפים בזרם נאלח של שתדלנות ועסקנות טפלים, והזניחו את עיצוב דמות היהדות, תלישות מרוח התורה הינה תופעה שכיחה שפשטה בקרב יהדות הדור, וגרוע מכך, תלישות רוחנית, דכדוך המוחין וחוסר הרגשה של חיים שלמים בעבודת ה' אמיתית. החייבת למלא כל ישותו של יהודי לבלי הותר כל שריד המבצבץ חוצה.

הרגשת ההווה שלנו כיהודים דתיים היא הרגשת דכדוך וחוסר רמה יהודית מתאימה. העדר משמעות תחושתית לגבי חיי אמת יהודיים. אנו קוראים מתפללים יום יום "עבדו את ה' בשמחה" ללא הרגשה פנימית טהורה ואמיתית של שמחת עובדי ה' בעבודת ה'. מצוותיו הרוחניות של היהודי הפכו אצלנו למעין שאיפות מעורפלות מימי העבר ואף למליצות נבובות חסרות משמעות. ערכי אהבת ישראל, הקרבה והתדבקות אל ה' יתברך, תחושת "שויתי ה' לנגדי תמיד" והרגשת השמחה של מצוה, נראות בהווה חסרות משמעות מעשית לגבי היהודים הדתיים, חסרות חיוניות וחיות מעוררת. הן הפכו לנשגבות מכדי בינתו של היהודי הממוצע היודע ומכיר שנתון הוא בשיגרת חיים בה לא יוכל בשום אופן להגשים את רוח הדברים כפי שהם מובעים בתורתו ובתפילתו. קיימת עכשיו ערפיליות בקרב הציבור הדתי המחפש לעצמו את הדרך המתאימה לו ולרמתו. תקופה זו היא תקופה של משבר, רפיון ידיים, שאננות וערפול המוחין.

יסוד מחלתו של הציבור היהודי בהווה, היא נטישה אומללה של עיקר העיקרים - "שויתי ה' לנגדי תמיד". בהגשמת עיקר כזה חייב כל צעד וצעד של היהודי, כל מעשה ומחשבה, להיות מיועד לשם יחוד קדושתו ב"ה בעולם, לפיו על היהודי להתחיל וגם לסיים כל תזוזה בחייו, כל התעוררות נפשית, כל מהלך ופרק קטן מחייו, תוך כדי התדבקות מתמדת ותוך כדי הצמדת עצמו בכל ישותו לבורא.

4 כתב העת 'רשפים' יצא לאור על ידי אחוות שלהבתי-ה בשנות החמישים. התנועה הוקמה על ידי הרב עדין, ר' משה שפירא וצעירים אחרים במטרה לחולל תחייה יהודית חסידית בעולם היהודי. הרב עדין שהיה אז כבן עשרים פרסם בכתב העת כמות גדולה של חומר ספרותי ועיוני בשלל תחומים הקשורים ביהדות, בחסידות ובתיקון העולם. המאמר הקצר הזה מכיל נקודות תמצית מן הסגנון הלוהט של 'רשפים' ומהתביעות שהיא מציבה לפנינו - תלמידי הרב.

מחלתו של הציבור היהודי היא הכפילות הנפשית הקורעת בכל חייו הרוחניים בין החיים הדתיים, לבין שאר חייו. אדם יהודי אף אם היכרותו הדתית איתנה וחזקה, גם אז קיימת כפילות זו בין החיים אשר בבית הכנסת בשעת התפילה ובין החיים מחוץ לבית הכנסת. כל גילויי הנשמה היהודית, כל ביטויי החיים היהודיים החוסים בצל אלוקים מצטמצמים אך בד' אמות צרות ביותר, ובעיקרן אך ורק בבית הכנסת וביום השבת. אך לעומת-זאת, כאשר היהודי מופיע בכל שאר גילויי החיים שלו - אם במסגרת ה"פרנסה", אם במסגרת חייו החברתיים, ואם בכל שאר ההנאות הגופניות והרוחניות שלו - מופיע הוא כאדם, בעל הרגשות אנושיות כלליות, מבלי שאותן הרגשות תהווה פונקציות ישירות של חייו היהודיים.

בא לחברה כלשהי, של החברה מופנית הדתית. הוא בא להשתעמם בצוותא, החברתיות באשר חברתי. דהיינו, אין את האדם הדתי אף במקום דתי אשר בהם כל ובעלי רמה יהודית דתיותם והקשר חבריהם מושתתים לגמרי שאינו שייך הירידה המתמדת בימינו היא תוצאה לקבוע מסגרת הישות וכל קשר עם מלכתחילה בנקודת

המוקד הדתית, כחסידות בשעתה אשר יצרה יחסים חברתיים בין אדם לרעהו שנבעו אך ורק מתוך מרכז החיים הדתיים ובהעדרו, ניתק כליל גם הקשר החברתי.

הגיעה השעה שנתעורר כולנו לרכז את כל חיינו, כל צעד, כל פעולה, וכל מחשבה, במרכז הנשמה היהודית. הגיע הזמן לפרוץ לחלוטין את מסגרת בית הכנסת המצומצמת ולהחדיר קדושה בכל מקום, ובכל פינה נידחת בחובנו פנימה. עלינו להתנער מההרגשה הקיימת ברבים מאיתנו: "היה יהודי בתפילת שמונה-עשרה,

כאשר האדם הדתי אין נקודת המוקד דווקא אל הנקודה להתבדר בצוותא, לספק את נטיותיו הוא אדם - יציר החברה משרתת כדתי אלא כאדם. כמושב או קבוץ החברים דתיים גבוהה, יהיו בינם לבין יתר על בסיס שונה כלל לדת ודתיות. של המתח הדתי של אי ההצלחה חברתית בה כל הזולת יהיו מרוכזים

הגיעה השעה
שנתעורר כולנו לרכז
את כל חיינו, כל
צעד, כל פעולה, וכל
מחשבה,
במרכז הנשמה
היהודית.

כשראשך עטור בתפילין, מחוץ לשם - בחברה, במקום המלאכה, כשאתה נוסע באוטובוס וכשאתה אוכל היה אדם סתם, ללא ציון התו היהודי המיוחד וללא התעוררות יהודית אמיתית".

עלינו להיות מסוגלים לעורר את המבוע הנפשי העילאי הקיים בכל אחד ואחד מאיתנו לעבודת הבורא. עלינו לשאוף להכניס את כל חיינו בכל רגע ושניה בקדושה וברוחניות יהודית ויותר מכן, לעשותם לבסיס מחיינו. עלינו לחוש בממשות שבלעדי חיים כאלה אבודים אנו, ושבשעה שנטלת הדתי מחיינו הרי ניטלים חיינו עצמם. יחד עם ברכת המוציא, עלינו להרגיש בתמידות: "הננו אוכלים לשם שמים, כדי שיהיה בנו הכוח וההתעוררות לעבודת הבורא" ולא בחינות איזו תפישה אידיאלית שלא מן העולם הזה, ושאינה שייכת לנו.

חייבים אנו ליצור מרכז חברתי דתי בו לא רק החברה תהיה דתית כי אם גם המרכז עצמו יהיה דתי, חייבים אנו ליצור מאיתנו חברה שעצם מסגרתה ועצם נקודת המוקד שבה הוא עבודת ה' תמה. מרכז חברתי אשר כל הוויתו, כל חוויתו, כל האוירה והמסגרת וההווי החברתי, יהיו מרוכזים ומיועדים מטרה אחת ויחידה - גילוי התשוקה הנמרצת לאהבת ה'. חייבת לקום תנועה חדשה אשר תבטל את הכפילות, אשר תאחד את כל עצמותנו והחוויות הנקרות לנו בחיינו תחת מכנה משותף אחד ובלעדי: "בכל דרכיך דעהו", לקראת מגמה מאחדת וכוללת: "תורה תאיר בעולם ותעשה מהעולם תורה, תורה תאיר בעולם ותעשה מהעולם אלוקות". תהא זו תנועה חסידית חדשה המושתתת על יסודות החסידות הישנה ואשר כל מגמתה העצמית תהיה להכניס את חיינו החברתיים בתוך מתח דתי תמידי.

תנועה זו חייבת להתפשט בכל מקום ובכל פינה; בעיר ובמושב החקלאי, במסגרות צבא ובתנועות הנוער, גם הצעירים וגם הבוגרים ימצאו בה מקום. תנועה זו תחשל את רוח היהודי שבנו, תיצור הרגשת ביטחון, ותצית בעם אש קודש כוללת ומלכדת - שלהבת י-ה.

תנועה כזו הכרח היא לבני הנוער אשר עוד נשמה באפם, הרוצים לבטל את כפילותם הרוחנית המפלגת אותם לשנים, לאלה הרוצים לנער מעצמם את השיטה של הכנסת חיי הרוח היהודיים וחיי הנשמה לתוך ד' אמות צרות של שעה אחת ביום. לאלה המבינים וגם מרגישים כי יהדות פירושה עולם מלא, יהדות פירושה - חיים. הללו יתלכדו סביבה וייצרו יחדיו אגודה אחת לעשות רצונו בלבב של מ.

להקשיב לנשמה⁶

בהתנתקות מן הרעשים של הסביבה, ואפילו של העיסוקים העצמיים. בין שהדברים הללו נעשים במקרה, כאשר אדם מוצא את עצמו לבד, בלי עיסוק שעשוי להסיח את דעתו, והרבה פעמים במה שאנשים שונים בנו כדרך חיים או כדרך של עבודה, ביצירה מכוונת של סביבה שאין בה יותר מדי קולות חיצוניים. במקומות שונים או במסורות שונות נשלחו אנשים להיות לבדם במשך זמן מסוים - לא בשביל החוויה שיש בזה, אלא כדי לבנות יותר יכולת להאזין לקול העצמי שלהם. גם אצל הנביאים אנו מוצאים יציאה אל המדבר כדרך, כאמצעי, להגיע אל ההקשבה. כי המדבר, לעצמו, הוא חסר הרבה מאותם מראות ומכלול הקולות של עולם פעיל ורועש. העצה היעוצה בהרבה ספרים, לעשות מפעם לפעם איזושהי התבודדות, היא בעצם אותו עניין עצמו: לנסות לבטל, או על כל פנים למעט במידה רבה, את הרעשים שבאים מכל צד. ובעניין זה כבר כתבו שגם מי שאיננו יכול, מכל מיני סיבות, למצוא לו מקום להתבודדות, יכול ללמד את עצמו לעשות התבודדות כזו גם כשהוא איננו לגמרי לבד. יכול אדם לעשות התבודדות

הנשמה שבתוכנו היא תמיד נוכחת, ובמידה מסוימת היא גם תמיד אומרת דברים. ואולם קולה של הנשמה הוא, כרגיל, לא קול רם, אלא מתחילתו קול של דממה דקה. ולעומתה יש קולות רבים חזקים יותר, שמאפילים או מחרישים על הקול הזה. גופנו כשלעצמו לא רק שיש לו נוכחות, אלא יש לו גם עוצמה של קול שכמעט אי אפשר להתעלם ממנה. והקול הזה הרבה פעמים מחריש את הלחישה של הנפש. נוסף על זה יש קולות רבים של העולם מסביב, וגם אלה הם תמיד קולות חזקים יותר, תקיפים יותר, שנשמעים הרבה יותר. בבחינות מסוימות אפשר לראות שאנשים לא רק אינם מקשיבים לנפשם, אלא מנסים בכוונה תחילה להחריש את הקול הזה על ידי היצמדות לדברים אחרים, שעיקר תפקידם הוא רק ליצור קול. אחת הסיבות שאנשים מוצאים זמן רב כל כך לבילויים היא לא תמיד משום שהדברים כשלעצמם מפתים או קוסמים עד כדי כך, אלא שהם מיועדים למטרה זו: להחריש את הקול הפנימי, שלא יישמע.

משום כך, אחד הדברים שמאפשר הקשבה כזו לקולה של הנפש הוא -

⁶ המאמר הזה לקוח מתוך הספר "נשמה" מאת הרב, ספר המוקדש כולו לנשמה. הרב דיבר ועסק רבות בנשמה, בעיותיה של הנשמה, כיסופיה ומסעותיה מעולם לעולם היו אצלו עניין ממשי מאוד. הניסיון ליצור קשר עם הנשמה, להקשיב לה, לשים לב אליה הוא אחד מן המפתחות החשובים לכנסו בשערי העבודה. הצבת הנשמה במרכז תשומת הלב הדתית באופן אמיתי מעמידה את כל החיים הדתיים על קוטב אחר, פנימי וממשי.

כזאת בשכבו על מיטתו, ופעמים גם כשהוא מוקף בבני אדם. התבודדות כזו היא בוודאי אפשרית, אלא שהיא גם דורשת מאמץ מכון מסוים; כלומר: יש בכך דרישה לבודד באופן מודע את ה"רעשים" השונים. מי שמוקף בבני אדם ומקדיש את זמנו להתבונן בהם בוודאי איננו מגיע להתבודדות, גם אם איננו מדבר דברים או עושה מעשים תוך כדי כך. אין הכוונה כאן לכניסה לאיזה מצב נפשי של טראנס, אלא בעיקר לביטול של דברים רבים אחרים. אף על פי שאפשר לחשוב שהתנתקות כזאת היא איזו תכונה נפשית או יכולת רוחנית מיוחדת, אין הדבר כן; אנשים רבים יכולים, במאמץ לא גדול, להתרכז בנושא אחד ולהתעלם מהמראות, הקולות ושאר ההתרחשויות שמסביב להם. בוודאי אין זה נדיר לאנשים בכל הגילים למצוא את עצמם חולמים בהקיץ, ובאותה שעה באמת אינם רואים ואינם שומעים שום דבר אחר. כל כיתה שיש בה תלמידים מכילה תמיד אחד או שניים שנמצאים בעולם משלהם, בלי קשר למציאות הסובבת אותם. עם זאת, השקיעה במחשבות מסוימות או בחלומות סתם איננה התבודדות, אלא רק התנתקות מן הסביבה. כי גם במקרים שאדם איננו מודע כלל למה שמתרחש מסביבו הרי הוא מודע לחוויות, מחשבות, חלומות, שנמצאים בתוכו. ערכם של הדברים שבני אדם עושים כך לבדם יכול להיות ממחשבות עמוקות ויצירתיות עד לדברי הבאי, או גרוע מזה.

לא זה הוא עניינה של ההתבודדות, אף שהוא כעין הוכחה כמעט לכל אדם, שיש לו יכולת להגיע להתנתקות - אם אכן הוא רוצה בכך. כדי להגיע להתבודדות, שבה אדם מסוגל, באיזו מידה, לשמוע את נפשו, הוא צריך לא רק להתעלם מן הקולות והמראות החיצוניים, אלא גם מאלה שהוא מייצר בתוך עצמו.

אותו קול לוחש של הנפש בעצמה, גם הוא יש לו פנים מרובות. (הנפש המדברת שבאדם גם היא מדברת דברים שונים, ודיבוריה עשויים להתייחס לנקודות פרטניות, לעניינים מוגדרים מאוד שאולי אינם חלק מדרך המחשבה הרגילה, אבל הם עדיין דברים מפורטים, נקודתיים. הרגעים, הזמנים, של חרטה, שכנראה נמצאים אצל כל אדם, ברב או במעט, הם בעצם התייחסות לדברים מוגדרים יותר. השאלות: מה עשיתי? או: מה אני עושה? או: מה אני מתכוון לעשות? - הן כולן שאלות מהמין הזה, ובהרבה מאוד פעמים הן קולה של הנפש המדברת מתוך האדם, שמנהל את חייו המודעים בכיוון אחד, בעוד שנפשו אינה מרוצה מאלה, והיא אומרת דברים, ובמידה רבה גם כן בלחישה של הערות, השגות ואפילו שאלות שתבנית החיים החיצונית והראויה אינה מניחה להם להתגלות. כשאמרו חכמים ש"רשעים מלאים חרטות", הרי הם מדברים לא רק על מאורעות חיצוניים ובהירים, שבהם האנשים מחליטים החלטות לשנות את דרך חייהם; הרבה פעמים החלטות הללו הן רק פרי של הקשבה מקרית לקול

למרות שיש רבים שאינם מקדישים לכך תשומת לב, ואפילו אינם מודעים לצורך הזה, מכל מקום הוא קיים עבורם. יש בעולם הגופני ויטמינים חיוניים מסוימים, שהעדרם איננו יוצר, כשלעצמו, תשוקה עזה למלא את המחסור, ועם זאת ההעדר הזה יכול לגרום לחולשה, מחלה ואפילו מוות. כיוצא בזה, חוסר ההקשבה לנפש גם הוא צורך חיוני, שאיננו תמיד ניכר לעין. המשמעות העיקרית של ההקשבה הזאת איננה דווקא לגבי פרטים, כלומר: בעשיית דברים מסוימים או בהימנעות מהם, אלא עקרונית, במציאת כיוון כללי של חיים. בפועל, דרכי החיים ומאורעות החיים מובילים אנשים בכיוונים שונים, חלק מהדברים שאנשים חיים בהם ועמם הם תולדה של מקריות גמורה. אבל יש גם דרכי חיים שאנשים קובעים אותן מתוך כוונה תחילה, כשהם מגשימים תכניות וחלומות שקבעו לעצמם. ואולם גם דרך חיים שנעשתה מתוך בחירה מודעת איננה בהכרח הדרך הנכונה עבור אותו אדם. אדם עשוי להלך על דרך סלולה שיש בה נוף יפה, ועם זאת לצעוד במרץ לכיוון שהוא מוטעה לחלוטין. כיוצא בזה יכול אדם לחיות אפילו שנים רבות, לא רק לשרוד אלא גם להצליח בדרך חיים מסוימת, שיש בה רק חיסרון אחד: שהיא מובילה אותו לכיוון בלתי נכון. משום כך ההקשבה לקול הנשמה היא סוג של ניווט, שבו אדם ממצב את עצמו לא רק מול החברה ורצונותיו האישיים, אלא לגבי דברים שבמהות. השאלה ששאל הקב"ה את אדם הראשון: "איכה?" איננה

הפנימי שיכול לעצור לרגע, או פחות מרגע, את שטף החיים בכללו. ברור שכאשר זמן הקשב הזה הוא ממושך יותר, הרי הוא יכול לפעול פעולה עזה יותר. כי לפעמים, מה שאדם יכול לשמוע בתוכו הוא רק מין לחישה: ואולי לא; או אולי אפשר אחרת - שאיננה מגיעה לאיזשהו המשך. לעומת זאת אנשים, גם מרצון עצמם, או בגלל אילוצים חיצוניים, המקשיבים יותר לקול הפנימי הזה, עשויים באמת להגיע לידי שינוי משמעותי של עולמם.

הצורך להקשיב לנפש איננו עניין של מותרות. בכלל יש בעולם צרכים שונים, מהם דוחקים וחיוניים, מהם מזדמנים וארעיים, ומהם דברים שיכולים לגרום הנאה וסיפוק, אבל אינם חלק מן הצרכים הבסיסיים. גם הנאות הנפש, כהנאות הגוף, יש להן רמות שונות של חשיבות ונחיצות. כמו גם בדברים אחרים, יש גם שינויים בין אנשים שונים. יש דברים שלאדם מסוים גורמים נחת, והוא בוודאי נהנה מהם, אבל איננו נזקק להם בדרך חייו הרגילה. אותו דבר עצמו יכול להיות, עבור אדם אחר, צורך דוחק הרבה יותר. רוב האנשים בעולם יש להם הנאה מסוימת ממוזיקה, אבל בעיקרו של דבר הם יכולים להקשיב לה או שלא לשמוע אותה, בלי שום הרגשה של מחסור בסיסי. מאידך יש אנשים שבשבילים הצורך הזה הוא כמעט כורח קיומי, והעדרו ייצור הרגשה של מחסור, "רעב". הצורך להקשיב לנפש איננו סוג של מותרות עבודה, אלא הכרח אמיתי.

קביעת נקודת ציון בצד הגיאוגרפי, גם לא בצד הזמן, אלא היא בעיקר שאלה של מקום וכיוון. השאלה הזאת, שאדם הראשון משיב עליה בדרך כלשהי, נשאת כשאלה קיימת ועומדת. לא רק אדם הראשון, אלא כל אדם נשאל שאלה זאת, במהות חייו לנסות להגדיר את מקומו ולכוון את דרכו. קל מאוד, וגם מצוי למדי, להתעלם מחריפותה של השאלה, ומספר התירוצים שנותן אדם לקב"ה או לעצמו הוא רב מספור. ואולם התירוצים השונים: "אני צריך", "אני מוכרח", ואפילו: "אני רוצה", הם בעצם רק דחיות. יכול אדם להסביר לעצמו ולאחרים מה היו הסיבות שהביאו אותו למצבו הנוכחי, אבל ההסברים הללו אינם אלא תרגילים תיאורטיים שמדברים על העבר; כשלעצמם אין בהם שום חיווי לעתיד.

כאשר אדם מגיע לנקודה כזאת, להקשיב אל נשמתו, לפעמים אחרי שנים של ניתוק וחוסר שיחה, יכולות להיות תגובות שונות. לפעמים בגלל הנתק, בגלל מהלך חיים המלא רעשים שבו באמת לא נשמע שום קול פנימי, יכול להיות שמה שנשמע מתחילה יהיה כמעט רק מלמול חרישי. כיוון שאדם חי במשך שנים עם רעשים רמים, מבחוץ ומבפנים, קולה של הנשמה איננו נשמע אצלו בכל הבהירות. לפעמים יכולה להיות חוויה כמעט כמו של השתאות על כך שעדיין יש בו בכלל נשמה. משל למי שמשאיר אחד מקרוביו בארץ רחוקה, וכשמזדמן להם להיפגש יש לו רק תחושה של פליאה שהקרוב

ההוא עודנו חי. מי שחייו מלאים בעומסי יתר של עיסוקים מכל הצדדים, של חובות ושל התחייבויות, של ניצחונות ואפילו של הפסדים, שכל אחד מהם הוא מאורע שבוודאי בונה התעוררות מסוימת, ולכן גם קולו נשמע לא רק מבחוץ אלא גם מבפנים. ולפעמים הנפש עמוסה ברציות, בתשוקות עזות, באהבות, בתכניות חיים מורכבות, שיוצרות סוג אחר של קול, שגם הוא איננו קולה של הנשמה אלא קולות של המחשבה, היצרים וההשפעות של העולם. ואולם כאשר אדם מנסה להקשיב בתשומת לב לקול נשמתו, הרי הקול נעשה בהיר יותר, ברור יותר. לא תמיד יש בכך תגובה על העבר או על החיים הנוכחיים, אלא רק התעוררות של חוויות שאולי היו לו שנים רבות קודם לכן, וכבר שכח את קיומן. אבל אם ההקשבה הזאת נמשכת, באותה עת או לאחר מכן, הרי אדם יכול לשמוע לא רק את העובדה שלמרות הכל יש לו נשמה, אלא גם אמירה מסוימת שמתייחסת אל ההווה העכשווית שלו. יש להעיר כאן כי דברים אלה יכולים לקרות לא רק לאדם שחי חיים עמוסים, פרועים ומושחתים, אלא גם לאדם שהלך בדרך טובים ועשה מעשים ראויים. גם דרך חיים כזאת יכולה להיות מנותקת מן הנשמה, אף על פי שכשלעצמה, לא הייתה בה רעה מיוחדת, אולי להפך: עשייה או מחשבה טובה. ועם זאת, לא רק הרשע אלא גם הצדיק יכולים לחיות חיים בלי הרגשת נוכחות של נשמתם. לפיכך יכולה להיות האמירה של הנשמה, בערך: "יפה עשית, יפה נהגת, אבל מדוע שכחת אותי?".

אבל כשמתלווה למאורע גם איזשהו סוג של הקשבה פנימית, אז המאורעות מקבלים מובן, משמעות, ולעתים - גם שינויים, קטנים או גדולים, בדרכי החיים. אירועים חד פעמיים או נדירים כאלה לא תמיד הם מכוונים ומודעים. מאורע, לפעמים גם תאריך משמעותי, יכולים להביא לחזרה או להתרחשות של הקשבה לנשמה. ואולם כדרך חיים, עצתו של המשורר "שימו לב אל הנשמה" היא עצה שלא להשאיר את ההקשבה הזאת לעיתים רחוקות, להתרחשות המלווה סיומם של דרכי חיים, אלא לעבוד בצורה מכוונת יותר בניסיון להגיע לידי הקשבה. כאמור, שמיעת קול הנשמה היא, כרגיל, בהזדמנויות של דמימה, כאשר אדם מנסה ביוזעין להדמים את הרעשים של חייו ולנסות להקשיב לקול הפנימי. כאשר הדברים מתרחשים בצורה רצופה יותר, יכול אדם להגיע למדרגה הקרויה בכתוב "נשמת האדם תלמדנו". גם אדם שמבחינת מבנה האישיות שלו יכול להיות לא רגיש במיוחד, בוודאי לא מלומד, אם הוא מקשיב לנשמתו, הוא מקבל הדרכה משמעותית לגבי חייו ולגבי מעשיו. האנשים הזזים למדרגה זו יכולים להיות נבדלים זה מזה בכל קנה מידה: במהותם האינטלקטואלית, או במעורבותם האמוציונאלית. מכל מקום, יש להם צד שווה, שלפעמים ניכר ונראה גם לאנשים מבחוץ: יש הארה פנימית שמאירה את הוויתו של האדם, בין שהוא אדם גדול שבגדולים או איש פשוט שבפשוטים, שהגיע לשמוע את נשמתו.

לעומת זאת יש מקרים שבהם האיש שמקשיב לנפשו שומע צווחה גדולה, מעין אמירה: "מה עשית לעצמך? היכן אתה נמצא כעת?", שבוודאי יכולה להיות זעזוע עמוק. יש בוודאי הבדל בין קול הנשמה המדבר למי שהיה כל ימיו בחצרות בית ה' לבין מי שעומד על עברי פי פחת, שהוא אזעקה חמורה לאדם, שאם הוא ממשיך בדרכו הנוכחית, אז הוא באמת שולח את נשמתו לאבדון.

שמיעת קולה של הנשמה היא התרחשות שנמשכת זמן מסוים, כרגיל - לא זמן ממושך. וכיוון שלבני האדם יש בחירה חופשית, הם יכולים לנסות להתעלם מן הקול הזה, או לעשות מאמצים להחריש אותו. או, לאידך, להגיע להחלטות קיצוניות לא רק במחשבה פנימית, אלא גם במעשה. במציאות, אדם שעושה תשובה גדולה, פעמים הוא מגיע לכך בגלל מאורע טראומטי שמביא אותו לעשות שינויים בכל מהלך חייו. אבל זה יכול גם להתרחש בתוך רצף של חיים שאין בו מאורעות מיוחדים, אלא רק מתוך ההאזנה הפנימית. כמעט כל הדברים המסופרים על מאורעות של קונברסיה הם תולדות של הקשבה כזאת; כי גם כשעובר אדם חוויה גדולה, אין היא בהכרח גורמת לו לשינוי פנימי. אנשים יכולים להגיע להצלחות מדהימות, או להיות מעורבים באסונות כבדים, ובכל אחד מאלה לא יהיה שינוי מהותי ופנימי של החיים, אלא רק נקודת ציון חיצונית.

האם מותר לחיות בשלווה⁷

בכל תקופה שהיא¹.

דברים בעולם, כסלעים ואילנות, יש להם סוג מסוים של שלווה מובנית, לאמור: המהלך הקבוע ביסודו, של החיים והקיום הוא שקט ונעדר תהפוכות או מאורעות מיוחדים. הנחת והרוגע של חיים בשלווה הם תמיד משאלת לב, אולי פיתוי מתמיד שעומד בפני אנשים, ויש כיוון, מסלול, דרך חיים, שגם אדם יכול לנסות, עד כמה שהדבר נתון ברשותו, לחיות חיים של שלווה. השאלה היא לגבי האדם כאדם - בין כשהחיים מסייעים לשלווה או בין כשהחיים שוברים אותה - האם ראוי לו לרצות לחיות בשלווה? ברור שחיים בשלווה אינם מוות, אבל הם חיים שאין בהם מתח פנימי מיוחד; כל עוד יש ניצוץ חיים באדם, הרי הניצוץ הזה מתלקח בכל מגע עם המציאות, מציאות חיצונית ומציאות פנימית. ככל שאדם מנסה לגדור היטב את חייו ולהעמידם בתוך תחום מצומצם, תהיה לו אפשרות

הרצון לחיות בשלווה איננה תופעה חדשה. כבר בדורות ראשונים אנו מוצאים אנשים שרצו, שחלמו לחיות בשלווה. לעתים זו תגובה זמנית-אישית למהלכי חיים קשים, מלאי תהפוכות וחסרי מנוח. אחרי שאדם עבר שנים רבות של חיים קשים, מן הסתם מגיע זמן שבו הוא רוצה - כמו שאמרו חז"ל על יעקב אבינו - "לישב בשלווה". לאחר שנים של נדודים בנכר, יעקב שב למולדתו, יותר כבר לא היו לו צרים ואויבים בעלי כוונות רעות, ונראה היה שהמסגרות הגדולות של החיים נוסטות והולכות לחיי שלווה ומנוחה. אך, בסופו של דבר, גם כששב לארץ ישראל לא חי יעקב אבינו בשלווה. בכל פעם התרחש מאורע אחר, ששבר את מהלך החיים השקט והטיל צל אפל על הקיום העכשווי. בפועל, שום אדם איננו יכול להכתיב תבנית חיים שתהיה כולה שלווה. אף כאשר אדם עושה את כל הניסיונות לא להיכנס לעימותים, קטטות ומריבות, הרי כל אלה הם רק בגדר רצון טוב, אשר לפעמים החיים ממלאים אותו ולפעמים לא ניתנת לו מנוחה אמיתית

1 השאלה הזאת, האם לרצות לחיות בשלווה, היא שאלה העומדת בפני עצמה, בין כשהחיים מסייעים לה או כשהחיים שוברים אותה.

7 המאמר "האם מותר לחיות בשלווה" הוא ניסוח מאופק ומפורט של תודעת יסוד שכל מי שמבא במגע עם הרב מכיר מקרוב - הדרשה המתמדת להתקדם הלאה. הדרשה להמשיך ולצמוח, להמשיך ולהתקדם איננה רק עמדה חינוכית אלא חלק מהויה מלהיות יהודי ומלהיות אדם בכלל.

כאדם. אנו מניחים שכללות העולם בנויה בעיקרה על מעגלים קבועים, על תבניות מוצקות, שבה בעצם כל יצורי העולם - למן עשבי השדה עד מלאכי מרום, הם פריטים קצובי-מתכונת ומוגדרי-מטרה, שבעיקרו של דבר, עושים את מה שנגזר עליהם מלמעלה בעת בריאתם. לעומת זאת, מעמדו של האדם איננו כעוד יצור בין שאר כל יצורי העולם: מתחילת בריאתו ניתנה לו המתנה הייחודית וההגדרה הפנימית של נפש אלוקים. הניצוץ האלוקי, שמקנה לאדם את הבחירה החופשית, מקנה לו גם סוג של שאפתנות. זאת ההגדרה האמתית של "והייתם כאלוקים": לא רק היכולת לעשות דברים, ליצור דברים ולבנות הוויות חדשות לאין קץ, אלא גם הרצייה המתמדת לעשות משהו בכל אלה. בתוך העולמות הרבים לאין ספור, שהם בעיקרם עולמות סטטיים, נמצא האדם מלמטה אל מול הקב"ה מלמעלה כהוויה הדינמית של המציאות. כשאמרו חכמים ש"מי שיש לו מנה רוצה מאתיים, ומי שיש לו מאתיים רוצה ארבע מאות", אין זו רק חמדה לדברים מסוימים; זוהי תכונה כללית שגורמת לו לאדם לעשות דברים. אמת, לא כל הדברים שאדם עושה הם דברים טובים וראויים; אבל עם זאת, הרצייה המתמדת שלו בדברים היא, חלק מטבע המציאות, חלק מן ההוויה הפנימית של היותו אדם. בשלבים הראשונים שלה זו אולי רק סקרנות; לאחר מכן היא מביאה לפעלתנות, ובכוחן של אלה נוצרים מציאויות בעולם.

רבה יותר להגיע לשלווה. לגופו של עניין, אפשר לראות שגם חיים של שלווה כוללים בתוכם מתח מסוים של עשייה ושל שאיפות, ובעצם הבחירה בחיים של שלווה, בכל הצדדים שיש לה, גם היא דרך חיים וגם היא מטלה שאדם צריך להתמודד אתה. אולם, השאלה הזאת, שהיא באופן מיוחד וטיפוסי שאלתו של

האם ראוי לו (לאדם)

לרצות לחיות

בשלווה? ברור שחיים

בשלווה אינם מוות,

אבל הם חיים שאין

בהם מתח פנימי

מיוחד; כל עוד יש

ניצוץ חיים באדם,

הרי הניצוץ הזה

מתלקח בכל מגע עם

המציאות.

אדם, היא - האם הוא נועד, בכללו של דבר, לישב בשלווה?

כאן עולה שאלת המוקד לגבי האדם

ענו לו שהיו רוצים להיות אנשים שומרי תורה, יראי שמים ומקיימי מצוות כראוי. אמר להם הצדיק: כשהייתי בן גילכם, רציתי לפחות להגיע לדרגה של מלאך; אמנם לא נעשיתי מלאך, אבל יכולתי לעלות הרבה מעבר לזה. ואילו אתם רוצים להיות בעלי בתים הגונים; ומה יהיה בסופכם??

התשוקה הזאת שנמצאת אצל האדם - להגיע אל מעבר לדרגה שלו; להגיע למעשים מעבר למה שפשוט וחלק בחיים לעשייה, היא הדבר שגרם לאנשים גדולים להפוך להיות אנשים גדולים באמת. הדרך שבה אנשים עושים את המאמצים הללו כדי לצאת מחוץ לגדרם, כדי לעשות דברים שאינם טבעיים ואינם פשוטים עבורם, יש לה אופנים רבים של דרכי פעולה, בין בהתוויית נתיב מוגדר ומשוכלל, שאדם צריך לנסות ללכת בו, עד לדברים שאינם בנויים על דרכי פעולה מוגדרות, ואף על פי כן הם תמיד הגורם המתסיס, המעורר, כדי לנסות לפחות לעלות למעלה יותר.

הרמב"ם נוגע בדבר הזה בלשון שהיא ספק מלגלגת ספק מעריצה, כשהוא מתאר את חייו של אדם רב פעלים, המבלה את רוב שנותיו במסעות מפרכים ומסוכנים בלב ים. כאשר, בסופו של דבר, חוזר אותו אדם ממסעותיו, להשתקע ולגור במקום מסוים, הוא מתחיל לבנות בניין מפואר שיוכל להחזיק מאה שנה, בעוד שתוחלת החיים הפרטית שלו היא, אולי, שנה אחת. מצד אחד, הרמב"ם

ההשקפה הגדולה של החכמים היא, שאף על פי שנאמר שהקב"ה ברא את העולם וראה שהוא "טוב מאוד", העולם בכל זאת איננו מושלם. גם מי שאיננו חושב במונחים תיאולוגיים כלל, עדיין יכול לראות דברים שהיה מן הראוי שיהיו טובים יותר, מושלמים יותר, כמעט עד אין סוף. מי שבוחר חיים של שלוה, הרי הוא בעצם מכריז על עצמו שהוא איננו שותף למעשה בראשית, שגם הוא אחד מיצירי העולם שמנסים לחיות את חייהם בתוך מעגל מוגדר שאיננו דורש אלא את העבודה המתמדת של התאמה ותיקון של פרטים במציאות. חיים בשלוה יכול להתקיים אצל אנשים מסוימים, ואפילו בקבוצות גדולות של בני אדם, שבעיקרו של דבר גם אם הם רצים ומתרוצצים, חוטפים דברים ומשיגים דברים, עדיין כולם הם חלק מאותו מעגל סגור של מציאות. האם יכול אדם, בכל דרך שהיא, להגיע באמת לסוג זה של שלוה, בלי לאבד את הניצוץ, השאור של החיים, שמשנה אותם, מנסה לשפר אותם, כל אחד לפי דרכו-שלו?

אין הדברים אמורים רק במכלול החיים החומריים והגשמיים של האדם, אלא גם באופן שבו האדם מודד את עצמו. יכול אדם להיות חסר עניין כמעט בכל השאיפות והתשוקות שנמצאות בעולם, אבל עדיין הוא עומד מול עצמו בשאלה, האם ישנה דרך שהוא יכול לעשות שינוי מהותי בחייו. סיפרו על אחד הצדיקים שפגש שני אנשים צעירים, ושאל אותם: מהו חלומם? למה היו רוצים להגיע? הם

רואה את האנשים מהמין הזה כמשוגעים, שכל פעולתם, עד לגולת הכותרת שלה, היא אותו מרדף אחר הישגים. ומאידך, הוא מוסיף בלשון צוננת, שהמשוגעים הם אלה שבונים את העולם. בניינים של פאר ממשיכים להיבנות, ואנשים אוספים שכיות חמדה שלא תמיד הם יכולים להעריך אותן, וספק גם אם יהיה בידם זמן ליהנות מהן. אבל הדברים הללו,

וכיוצא בהם, הם-הם שמפארים את העולם ובונים אותו. באותה קטגוריה בוודאי אפשר להכניס גם את שאר בעלי התשוקות, שלמרות שיש לחלק מהם הצדקה תועלתית קטנה, הרי בעיקרו של דבר היא אותה תשוקה עצמה: לקפוץ גבוה יותר, לרוץ מהר יותר, להגיע רחוק יותר. אנשים שרוצים להשאיר אחריהם דבר שיישמר לדורות או אנשים שרוצים להגיע להישגים מצחיקים ומגוחכים כמו אוסף הגפרורים הגדול בעולם; בין שהתשוקות שלהם

משותפות לכולם או הם ייחודיות אך ורק להם, אף על פי כן הם מבטאים, כל אחד בדרכו, את הדחף הזה לעשות משהו מיוחד, נזכר, מפורסם. דחף כזה, תשוקה

כזו, בין שיש לה ערך פנימי ובין שאין לה ערך כלל, היא ביטוי לאותו דבר שישנו במין האנושי, שבצורה עמומה מאוד מגיע לאנשים רבים ביותר: הרצון להגיע אל מעבר לחיים המורגלים והמשעממים שלהם, לדבר שנותן להם את התחושה שהנה, הם הצליחו לעשות משהו. "רוח היא באדם", כמעט בכל אדם, שיוצרת גלים קטנים או גלים גדולים של תנועה, והיא, בסופו של דבר,

הכוח המתמיד של האלמנט הדינאמי של העולם. הצד המשותף בכל אלה איננו בכיוון מסוים או במערכת מוכוונת, אלא בביטוי הכללי של תנועה, תזוזה, שינוי. מידת השאפתנות הזאת, שלפעמים תתפרט לפחות משווה פרוטה של יצירה כלשהי, היא עדיין התגובה, אולי התגובה הבלתי מודעת, שהאדם מגיב כלפי העולם בכללו.

יש ממד שתלוי בגודל האישיות, ברמה האינטלקטואלית ובגדלות המוסרית של האדם, שנותן לתשוקה העמומה הזאת צורות ניכרות ובולטות יותר. רק אנשים מעטים יכולים

התשוקה הזאת שנמצאת אצל האדם - להגיע אל מעבר לדרגה שלו; להגיע למעשים מעבר למה שפשוט וחלק בחיים לעשייה, היא הדבר שגרם לאנשים גדולים להפוך להיות אנשים גדולים באמת...

נמצאים הדברים ששוים באמת?

משום כך, יש אנשים שמחליטים, בשלב מסוים בימי חייהם, לפנות פנימה יותר או למעלה יותר, במיצוי של התשוקה הזאת באמת להגיע לדרגה גבוהה יותר. יש אנשים שמגיעים לנקודת מעבר כזאת משום שניסיונותיהם להגיע לדברים בעולם הזה לא עלו בידם. האיש הקדוש יכול לפעמים להיות בעברו, חוטא

**בכל אלה מופיע האדם
כשבתוכו האתגר
המתמיד: לשנות את
הטבע, והחלום, שהוא
רוחו של האדם, להיות
אתגר מתמיד אל מול
המציאות הקיימת.**

שנכשל בחטאיו, כלומר: גם החטאים לא סיפקו את התשוקה של האדם להתקדם הלאה. ההחלטה יכולה גם להיות תולדה של מישוה שכל חייו הם הצלחה, ודווקא משום כך הוא פונה לנתיב גבוה יותר. יש כאלה שנולדים וגדלים קדושים, ושללא משברים מיוחדים מתמידים בכיוון הזה.

לעשות יצירות שתהיה להן משמעות במשך זמן רב, ומספר קטן של אנשים מוצאים את עצמם בצומת דרכים של היסטוריה - פרטית או כללית - שההחלטה או המעשה שלהם יוצר עולם שלם. לא פעם הדברים שהובילו אנשים לעשייה מכל סוג היו תולדות של רהב. אדם איננו מסתפק בהישג של מה בכך, בבניית מעון שהוא יוכל לשבת בו בשלווה או במציאת מקצוע עם פנסיה שיוכל להבטיח את חייו.

השאפתנות הגדולה, דווקא היא כשלעצמה יכולה לבנות עולם לא מאושר, שבו כל ההישגים שהשיג אדם אינם שווים לו. המרה השחורה שמרחפת על פני ספר קהלת היא לא בהכרח תולדה של חיים לא מוצלחים או יצירה חסרת ערך, אלא של מחשבה - כמה מכל הדברים הללו יישאר אחרי אלף שנים. ראיית העולם הפסימית שיש בקהלת, והאיפוס המתמיד של כמעט כל הערכים שנמצאים בעולם, שלאחר שהוא אומר כמה מלים של שבח הוא מסכם: "וגם זה הבל": דבר חלופי ולא משמעותי. הדרך הזו יכולה להביא אדם לדיכאון ללא מוצא - או לנסות, על כל פנים, להוליק אותו לאותם דברים לא מוחשיים ולא ניכרים לעין, שהם הדברים שנמצאים למעלה מן השמש. החיפוש הפנימי, השאיפה הפנימית, להגיע אל מעבר לעולם איננו אכזבה מכללה של המציאות, אלא הערכה חמורה יותר, כואבת יותר, של המציאות, שבעצם אומרת: אם כל זה אינו שווה לי, היכן

שהוא רוחו של האדם, להיות אתגר מתמיד אל מול המציאות הקיימת.

חכמים אמרו ש"צדיקים אין להם מנוחה לא בעולם הזה ולא בעולם הבא". גם בגן העדן הצדיקים אינם מסתפקים בכך שהם יושבים על כיסא פז ונהנים מזיו השכינה, אלא "הולכים מחיל אל חיל". זאת בעצם אמירה לגבי מהלך חיים, גם אם לא כולם צדיקים בשלמות, יש להם ניצוצות של צדיקים, שבכוחם להניע אותם, עד כמה שהם יכולים. אמנם מובטחים לצדיקים, לכל אחד ואחד מהם, ש"י עולמות, ומן הסתם הם יכולים לערוך טיולים וסיורים, ביקורים או פיקניקים, בכל אחד ממרחבי העולמות הללו, אבל מסתבר שהצדיקים אינם נשארים בש"י העולמות שלהם, משום שהם רוצים להגיע לעולמות אחרים, גבוהים יותר.

דבר זה נתון לבחירה: יכול אדם לרצות לחיות בשלווה. וישנה גם דרך בחירה אחרת: שמעיקרה איננה מסכימה לשלווה, ומוכנה לקבל גם את התשלום העצום שיש בחיים שאין בהם שלווה, כדי למצות את התפקיד: להיות בני אדם.

התחושה ההפוכה: הרצון לחיות בשלווה, בחלקו, הוא התבלות של כוח הצמיחה. הצמח הקטן לא רק נאבק למצוא לעצמו מקום בין האילנות הגדולים, אלא הוא גם גדל תוך כדי כך, מרבה ענפים וצורות, ולאחר זמן הוא נעשה עץ שלו ושוקט, משום שאותו כוח צמיחה שהיה בו מתחילה התמעט והגיע לסוג של שיווי משקל בין המשך מסוים של קיום שעדיין מחייב פעולה כלשהי לבין האינרציה של המוות. ביתר שאת קורה הדבר לבני אדם: ילדים קטנים לא רק שהם גדלים, מתפתחים ומתעצמים, אלא הם גם מלאים חלומות גדולים. דרשת חכמים: "אל תגעו במשיחי - אלו תינוקות של בית רבן", בעצם אומרת אותם הדברים: תינוקות של בית רבן חולמים להיות משיח; ולאחר זמן כל חלומם הוא לבנות בית ולחיות בשלווה. העטרה שהייתה בראשם, הרצייה והחלום, כל אלו מתבלים, והם נכנעים לסביבתם, ובעצם מצטרפים אל העולם הכללי: דומם, צומח, חי, שנע במעגלותיו. המלאך המכה בכל דשא ואומר לו "גדל" אינו נמצא בבני אדם מחוצה להם, אלא בתוכם. כאשר הכוח לגדול מזדקן ויוצא לפנסיה מוקדמת, יכול אדם להגיע למנוחה, עד כמה שהמציאות תאפשר לו לעשות זאת. התיאור הכללי של מציאות העולם, החוק הגדול של הטבע הוא חוק האנטרופיה, שעיקרו הוא שכל המציאות כולה שוקעת והולכת למצב של מציאות סתמית, שאין בה לא כיוון ולא תנועה. בכל אלה מופיע האדם כשבתוכו האתגר המתמיד: לשנות את הטבע, והחלום,

תשעה באב

”

שאני שמעתי את זה לפני שנים, שמעתי את זה, זה מאוד נכנס לי לאוזניים, שאמר לי את זה יהודי שהיה יהודי חכם, עם הבעיות שלו, והוא אומר לי שמה, כתוב שמה, אנחנו אומרים את זה כל בוקר, אל תגעו במשיחיי. מה זה אל תגעו במשיחיי. הוא אומר, אלה תינוקות של בית רבן. היהודי הזה אומר לי, מה זאת אומרת, אלה תינוקות של בית רבן? הוא אומר, כל ילד יהודי חולם להיות משיח. ואם הוא לא חולם להיות משיח אז אולי הוא לא ילד יהודי. כל ילד יהודי חולם להיות משיח. ולכן כשהוא אומר, אל תגעו במשיחיי, אתם רואים את כל הילדים האלה? הם כולם משיחים. אחדים מהם יצאו חולירות לא קטנות כשהם יגדלו, אבל הם יתחילו בתור משיחים. והעניין הזה, אז יש אנשים שמגיעים לגיל חמש הם עזבו את זה. יש אנשים שמגיעים לגיל שבעים ועדיין לא עזבו את זה. זה עדיין אוכל אותם, עדיין חי בתוכם העניין הזה. אז מה. מה אני יכול לעשות. וזה דבר כזה שאוכל ואוכל. תראו, אני כל פעם חולם, במהרה יבוא המשיח. המשיח. יבוא המשיח. ואז יבוא מה שקוראים לזה, זה כמו הסיפורים האלה על בן אדם שנמצא בתוך איזה מן מחלה, או איזה מן כפייה שכן אדם צריך לטפס ולעלות על הקירות, הוא לא יכול להירגע, כשיבוא המשיח, איך אני אוכל להישאר לשבת ולנוח? אני אוכל לשבת פעם אחת על הכיסא ולהגיד. אה, ברוך ה'. עכשיו, האם אני דואג לכל העניינים? קדחת. האם אני יכול לדאוג אפילו לתקן מה שקוראים לזה, לא יודע, האם אני יכול... פעם ידעתי לעשות טלאי בגרב, אני לא יודע אם אני עוד זוכר.. אבל זה עדיין מפריע לי, החור בגרב. הסירחון פה, העניין פה, זה עדיין מפריע לי. עדיין לא נכנס.. יבוא משיח צדקנו. אני יודע שיש אנשים שהמשיח לא בא בגללם. מדוע? מפני שהאנשים האלה יודעים איזה מקום צריך לעמוד מאחרי המשיח. זאת אומרת, נכון שהמשיח יהיה ראשון בשורה, אבל אני לפחות אהיה מספר שמונה. אם לדבר על עצמי. איזה עונג היה להיות מספר חמישה מיליון שש מאות עשרים ושלושה אלף, בתוך כל האספסוף שיהיה שמה, בתוך כל אלה שהיו, שהיו נוהגים לשחק בקלפים כל ליל שבת, בתוך כל אלה שהם היו מה שקוראים לזה, שנהנים מכל התוכניות בטלוויזיה, להיות יחד עם כל היהודים האלה. אבל מה לעשות, המשיח לא בא, ואני עדיין חולה.

”
(ג' אב תשע"א)

בליל זה יבכיון בני

נכתב ב ט' באב א'תתצ"ד לחורבן בית שני (תשכ"ד)

ובחוסר ההבנה של הרחוקים. לא, מוצאים אנו כבר מאז את נחמתנו ש"שפך הקב"ה את חמתו על עצים ואבנים". וגם זה נכון. נכון, אך לא סותר. נכון שיש בזה נחמה, ולא שלם - גם כאן אין תמונה שלמה. יש כאן אך מחצית, פלג דברים מסוים.

ושוב, כדי להבין צריך להבין דברים בסיסיים יותר, פשוטים יותר. צריך להבין מה הוא בית המקדש. אפשר לראות את הדבר בצורות מרובות, בפשטנות ובדקות, בפשט וברמז. אך אין כל הפירושים יוצאים מכלל הפירוש הפשוט ביותר: בית המקדש היה המקום בארץ בו שוכן ה'. והרי הדברים הללו פשוטים שבפשוטים, והרי כך כתוב בכל מקום בתורה ובנביאים. ועם כל זאת דומה כי לעיתים קשה להשיג את הפשטות הפשוטה הזו, להכיר את התמונה והתפיסה (ולו גם נרחיק אותה ונסתיר אותה בעריפי פילוסופיה ובמסכי מסתורין) שהנה כאן, קרוב לנו, שוכן ה'.

"אני מאמין", באמונה שלמה אני מאמין - קל, אולי, לומר. קשה עד מאוד להאמין. אפשר להיות בהמה בבקעה, ואפשר בקלות ובפשטות (ביותר מדי קלות ופשטות) להגיע לידי מרמה עצמית - ולהאמין. הווה אומר: לעצום את עיניו

בליל זה יבכיון בני, זה אלף ושמונה מאוד ותשעים ארבע שנים, ובוכים על המקדש שחרב.

וכי מעטות לנו הצרות, אלף תשע מאות שנות גלות וסבל וייסורים שתינו אף מצינו את קובעת כוס החמה. אכן, בתוכחה נאמרו דברים והזהרות ואיומים נוראים, אך האם דברים אלה הם שיאה של תוכחה? הלוא בימינו ראינו, ולא אבותינו סיפרו לנו, מה היא זוועה מעל זוועה, ייסורים וכאבים שאין להם שם אף בספר התוכחות והזעם.

ועדיין אנו בוכים על המקדש שחרב?

ואומרים לנו גדולי ישראל שבזה בוכים אנו על ראשיתו של החורבן, על הסיבה הראשונה אשר מאז נתמוטטו רגלינו, אשר מאז הולכים אנו ויורדים משחת אל שחת. והדברים נכונים - ולא נכונים, נכונים - אך בשום פנים לא שלמים ולא מושלמים.

וכדי להבין - כדי להבין את תשעה באב, כדי להבין את אבלנו - צריכים אנו להבין בשלמות יותר מה פירוש "חורבן בית המקדש".

אכן, מצדדים מסוימים נראה הדבר בזלזול מה, לא דווקא במרחק הדורות

של "השכל הישר" ולשכוח למשך זמן מסוים את החוקים והכללים אשר החיים מלמדים בדרך אחרת, ואז, למשך אותו זמן, אפשר להאמין, להאמין מטה ומעלה, אמת ושקל, שחור ולבן.

אך פוקחים את העיניים, במוקדם או במאוחר, לעיתים תוך כדי האמונה ולפעמים לאחר האמונה, לאחר שמתפקחים מזה. וכאשר רואים שוב את העולם בדרך הראייה הפשוטה, המעגלית - שוב אין אמונה.

ודברים אלה נכונים במידה רבה לגבי רוב רובם של בני אדם, ודברים אלה אף אינם כה מעליבים וגרועים כפי שהם נדמים. כשבודקים ומפשפשים פנימה יותר בתופעות אלה, בחלום-שמדעת, באימון לקראת אמונה, בנעילת שערי בינת המעשה, אפשר לראות גם כאן דרך גדולה ופנויה. אפשר להבחין גם בדברים אלה את מה שמעבר. אך מכל מקום אמונת הפשטות הזו היא אמונת הסנוורים, סנוורי הרוח כשלעצמה או סנוורי המחשבה והמעטה העצמי.

ויש, כמובן, אמונה בדרך ההבנה וההשכלה, אמונה שאיננה הרגשה אלא היא מחשבה, עיון, הכרה ידועה על שנמצא אף שאיננו נתפס, בניית תכנית עולם מסוימת. וכאן דרך האמונה פקוחת עיניים היא, אך לאמיתו של דבר אין היא רואה כל מאומה. פקחותה ובהירותה אין בה כל ממש פנימי. יש בה כל תוקפה של הסברה, כל הממש שיש בעיון, ועם זאת - כל חוסר הממשות שיש בהם.

שכל דבר גדול הוא, אבל שכל לעולם

איננו האדם. השכל הוא מכשיר שהאדם משתמש בו, והציורים שמעמיד השכל לעולם הם ציורי שכל, אך לא קטעי ממשות. יכול אני להתייחס אליהם ברצינות, בכובד ראש מושלם, אך אני יודע שזו היא תמונה השייכת לעולם אחר - לעולם הציורים של השכל, אשר איננו העולם שלי.

ומהו בית המקדש? כאשר אדם יכול ללכת ברחוב הראשי של העיר, להגביה את עיניו מתוך העיסוק הפשוט ביותר של העולם הזה, כשהוא עושה את הקניות שלו, או כשהוא חולם בהקיץ בתוך אביב, או כשהוא נתון בתוך להטו של ויכוח של משא ומתן, ובתוך כל אלה לומר: הנה, שם למעלה, על ההר, נמצא ה', כאן הוא שוכן.

הווי אומר: לומר דברים אלה בפשטות, בפשטות הפשוטה של החיים הרגילים, המורגלים ביותר, של מבנה העולם של "השכל הישר", לא כחריגה, לא אל תחום השטות הקדושה, אף לא אל מעמקי (או גובהי) השכל, אלא סתם כך, פשוט, בתוך החיים ומתוכם לראות: הנה הוא שוכן עמנו.

ודבר זה, הרגשה זו, תפיסה זו של אמונה, הפשוטה, בדרך הטבעית המסוימת הממשית הזו, זה נקרא בית המקדש.

ואם יאמרו: אם כן, הרי ייתכן שגם בזמן שעומד בית המקדש על מכונו גם אז יבוא אדם ולא יראה ולא ישמע, ולא יחוש בנוכחות - כדרך הטבע (ולא כדרך מיסטיקה או פילוסופיה) - או אז אפשר לומר: בשבילו חרב הבית גם אז. או

במיליהם של חז"ל: "ארבעים שנה קודם שנחרב הבית..." וכו', לפי שהמקדש נחרב פיסות פיסות, לא ברגע אחד כי אם במאמץ של דורות, שכל דור הרס את המקדש - את נוכחות ה'.

"נחרב בית מקדשנו, נוטל כבוד מבית חיינו" - זו היא נטילת הכבוד מבית חיינו על פי האמת. כאשר אין אנו רואים שוב, כאשר איננו חשים בתחושה של מציאות ממשית-ודאית את ה'. (לא "האור האלוקי" וכיוצא בזה, לא "קרבת אלקים לי טוב"), כאשר שוב איננו יכולים לראותו מתהלך בגן לרוח היום, לרוח יומנו שלנו, כאשר אף אנו חולפים לתומנו בדרך ויכולים לראות אותו בכל עת - על זה היה דווה לבנו.

ונראים לכאורה הדברים הללו כדברי התפלפלות, כהוצאת דברים מן המשמעות הראשונית, ולא היא, אף שבחיצוניות, ובוודאי בתפיסה מילולית ופרימיטיבית עדיין נראים הדברים באופנים אחרים, מכל מקום תוכיתם - זו היא ולא אחרת.

"צדיק אתה ה' כי אריב אליך אך משפטים אדבר אותך" (ירמיה יב,א) - זהו פירוש הדברים שבית המקדש קיים. כל עוד יכול אני לסבול את העוול והייסורים והכאבים ובתוך כך לראות את ה' ניצב כאן לא בדרך של "יום הדין הגדול" אלא בפיתוליהם של דרכי החיים. "צדיק אתה... אריב אליך" - כי בכל הדברים הללו פשוט הוא שה' נמצא, שהוא שוכן כאן, שהוא נראה עין בעין. אני יכול לריב אתו כאברהם, כאיוב, כירמיהו, אך לא לכפור בממשותו הברורה הטבעית,

הנראית כאן עמנו, בתוך מהלך החיים, יחד עם הבית המסויד, עם העץ שפירותיו נושרים קצת, עם צבע השמים ועם החור בכיס. וכאחד מאלה, מפעוטות החיים, כך אני רואה את ה' השוכן בתוך טומאתם, בתוך קטנותם, בתוך מה שהם - הוא ישנו וקיים.

"נוטל כבוד מבית חיינו" - כי בית חיינו, מהלך חיינו מזמן שנחרב הבית נעשה יותר ויותר הפקר. הפקר לחוקי היסטוריה, הפקר לרציונליזציה, הפקר לפקפוק וייאוש וכאב לב. ומדי פעם, כשנוספת עוד שנה לשנות החורבן, הרי נעשה החורבן יסודי יותר. בית חיינו הוא כה ריק, כי נוטל כבודו, כי גלתה שכינתו, כי אין אני יכול עוד לריב עם ה' - משום שבתוך ריב כזה מתחיל אני לחשוש - שמא לא אוכל לראותו עוד לעולם. כאשר בית מקדשנו הוא חרב כך ושועלים מכל המינים הלכו בו.

לא ילכו השועלים בבית קודש הקודשים. ואם הולכים הם הרי זה מפני שהשכינה יצאה מתוכו, מאחר שנחרב המקדש באמת. ועל כן יבכיו בני. שנת האלף ושמונה מאות ותשעים וארבע לחורבן אחרון, עוד שנה של דמעות, דמעות על אשר נלקח מאתנו כבוד ה', על אשר אין אנו יכולים לראותו עוד עין בעין.

ולא יוכל המקדש להיבנות עד אשר לא נבנה אנחנו, ואנו בוכים שנות אֶלְפִים, אנו בוכים על גלות השכינה, על חורבן חיינו. ראוי לנו לבכות.

י"ז אב - יום פטירת הרב

”

יש אנשים שבשבילם זה עניין של "אבל יחיד" שלעולם לא ינוחמו, שבשבילם לעולם לא תהיה רפואה שלימה לשבר הזה. יש אנשים שהיה להם קשר של דביקות הנפש, לאו דווקא אנשים שהיו קרובים ועמדו סמוך, אלא פעמים היו אנשים רחוקים שזה היה קשר הנשמה שלהם, והשבר הזה הוא שבר שלעולם לא ירפא, יהיה תמיד סדק. כמו הקריעה שקרועים על אביו ועל אמו ועל רבו מובהק, שקורעים קרע שאינו מתאחה. גם שמותר איכשהו לשלול אותו, אבל הקרע לעולם יישאר. יש דברים שאי אפשר להחזיר, לא שאי אפשר להתנחם, אדם יכול איכשהו להמשיך, אבל כשיש לאדם אב ואם וכשהם הלכו - זהו זה. וכשיש לאדם רבו מובהק והלך - אז הוא הלך, והעולם הלך איתו.

ואולם, עיקר הדברים אינו באבל שעושים על מיתת הצדיקים אלא בחסרון ובעבודה שבעל כורחנו מוטלת עלינו. תמצית העבודה בעולם הזה היא כמו שכתוב "אשר ברא אלקים לעשות", תכלית העבודה היא להמשיך ולעשות, גם כאשר שמש ירח אספו נוגהם. אין שמש, אין לבנה, אין שום דבר, אבל אנחנו צריכים להמשיך, וביתר שאת. כי מה שהיה קודם, העזרה שהייתה, התמיכה, והכיוון, את אלה אנחנו לא נקבל עוד, אלה יחסרו לנו, ואותם נצטרך אנחנו להשלים מתוכנו. בהשקעה, במאמץ ובהיקף שלא היה קודם. כי כעת צריך לעשות הרבה יותר ויותר בשלמות ויותר בגדלות, כדי להגיע לאותו דבר.

(מתוך שיחה בישיבת "מקור חיים" בימי השבעה על הרבי מליובאוויטש)

“

"לעשות את מה שצריך לעשות"

מתוך התוועדות ג' אב תשס"ז, יום הולדת 70 לרב

יכול לא לתת יד ולא לתת אצבע - אני אשמח שהם יהיו.

תראו, אחרי שבעים שנה, אני משאיר מאחורי, לא שאני עוזב, אבל עבודה של שבעים שנה - לא רק אדם אחד, אלא הרבה אנשים, יש פה יותר מאשר איש אחד. אם מותר לאדם להודות על חלקו קצת - הוא צריך לעשות את זה; שלא תחשבו שאני בא לקב"ה ואני אומר לו: "הממפ", הוא שואל: "מה שלומך?" ואני אומר: "הממפ". "איך אתה מרגיש?" "בררר". למשפחה שלי לפעמים אם הם שואלים אותי מה שלומך? אני אומר: "בררר", או שאני אומר שאני עדיין זוחל, אבל לקב"ה אני לא תמיד אומר את זה.

לגוף העניין, אני יכול קצת להגיד איזו הודאה. לפני עשר שנים פחות, לפני עשרים שנה הרבה פחות - אבל עכשיו אני יכול להגיד שיש אנשים שהדברים שאני אומר נוגעים להם. שיש לי לפחות תקווה שהאנשים הללו - בשלמות או בחלק, בכל היד או בשתי ידיים - הם יעשו את זה. אני מודה על הדבר הזה. לעומת זמנים שבהם יכולתי להגיד: טוב, אני עשיתי את חלקי - כתבת, דיברתי, פטפטתי, השמצתי, הלצתי, החמאתי, עשיתי דברים כאלה - אבל שום דבר לא נתפס, אני לא שתלתי שום שתיל. עכשיו אני מקווה שיש פה כמות הגונה

ביידיש היו אומרים: "אם הקב"ה רוצה אפילו מטאטא יכול להתחיל לירות". זה יכול לקרות! אם הקב"ה ירצה, וכל מיני דברים שרציתי, חלומות שחלמתי - עלי ועל אחרים - כולם יתקיימו לטובה, ואז עולם שלם וגדול יצמח. אבל... אני הרבה שנים מחזיק מטאטא ביד, אני לא סוגר את הנצרה, ואני לא חושש שהוא הולך לירות בזמן הקרוב. ולכן, מה שרציתי לומר הוא: תראו, שבעים שנה, שמונים שנה, גם מאה שנה, בשביל חלק מהדברים שעשיתי - יכול להיות שהייתי צריך לעשות יותר מהר, ויכול להיות שהייתי יכול לעשות יותר מהר, אבל הם לא נעשו. הבניין לא נבנה, הדבר לא נעשה, הדברים לא נגמרו כמו שצריך להיגמר. הרצונות, התוכניות, הדברים שרציתי שיעשו, הם כולם נמצאים באיזה עולם התווה.

אני הרי לא עושה פרידה, אבל אם כבר עושים חגיגה אחרי שבעים שנה, מה שאני רוצה לומר הוא: תראו, יש דברים שעשיתי - לא מספיק. יש דברים שהייתי רוצה שיעשו - והם הרבה מאד, הרבה מאד וגדולים מאד. וכאן אני יכול להגיד את זה: יש דברים שהייתי שמח אם אני הייתי עושה אותם, ויש דברים שהייתי שמח אם אני יכול לתת להם יד, ויש דברים שאני אשמח אם אני יכול לתת אצבע לעזור בהם - אבל גם אם אני לא

של "שתילי זיתים". מה אני יכול לאחל לשתילי זיתים? תראו, אני לא מהזיתים הגדולים, יש זית גדול כזה שאומר: שתילי היקרים, תשארו ליד השולחן שלי ותשארו שתילים. אני דווקא לא אומר את זה, אני אומר לשתילים האלה: תהיו עצים! ואם אפשר - שתהיו עצים יותר גדולים, יותר עֲנִיִּים, יותר מוצלחים, עם יותר שתילים משלכם, תצמחו ותהיו עצים. זה מה שאני רוצה לומר, זה עיקר דברי.

מה שעשיתי ושלא עשיתי - אני יכול לנסות עוד לתקן קצת על מעשי, ואני עדיין עובד ושקוע, כמו לפני עשר שנים, כמו לפני שלושים שנה - ברעיונות, במחשבות, בתוכניות יותר גדולות ויותר קטנות, מכל ההיקפים. ואחרי אלה, יש דברים שאני לא רואה שאני עושה אותם בשנים הקרובות בשלמות. לכן אני אומר: תראו, הגעתי לאיזה סיכום, אני מקווה שהשנים הבאות - כמה? כמה שיהיו, לא רק שלי. השנים הבאות שלכם - אני מקווה שזה מתחבר להרבה מאד שנים, מאות, אלפים של שנים, אם אני מצרף את השנים של כולכם - שבשנים האלה כל אותם התבניות ש"נמצאות על מפות", הרעיונות שנמצאים, חציים אמורים וחציים לא אמורים, הדברים שהתחלתי לעשות - אני מקווה, שהדברים האלה מתחילים חיים חדשים. שבעים שנה זה מה שנקרא: "ימי שנותינו בהם" - מכאן והלאה זה מתנות.

אני לא נותן עכשיו מתנות, מצטער, אם הייתי יכול לתת לכולכם ברכה, אני אפילו לא בטוח שהייתם רוצים את הברכה, מפני שיש ברכה כזו: "שתשרה שכינה

במעשה ידינו". זו ברכה יפה. אני יכול אולי לברך ברכה שאני חושב שהיא עוד יותר: "שתעשו דברים כאלה שהשכינה תהיה מוכרחת לשרות במעשה ידיכם". זה ברכה יותר גדולה. אני יכול לברך אתכם ברכה יותר גדולה: שלא תוכלו לשבת ולגדל אחוריים ולשקוע באדמה בלי לעשות את כל הדברים. שתזכרו שלא תמיד צריך לשבת במקום ולחכות שהשכינה תרד עלי כמו ערפילי לילה - אלא שלפעמים צריך לעשות, לפעמים צריך לגדול גבוה.

אתם יודעים מה זה הערפל? ערפל זה ענן, שתעה בדרך או היה קצת חלוש אז הוא שקע יותר למטה עד שהוא מגיע לפעמים עד לגובה אדמה, ואז הוא מחשיך את האור, זה ממש אותו ענן. מה אני יכול לברך אתכם? שתגדלו עד שתגיעו לעננים הגדולים, שלא תקבלו את המים למטה עם השמיים האלה שיורדים מלמעלה - שתקבלו את המים בגובה שלכם, שתגדלו עד שמה לפחות, ומי שיכול לגדול יותר גבוה - שיגדל הלאה.

לישב ולהתגרד זה לא מהדברים שצריך לעשות - הבה נעשה את כל הדברים שצריך לעשות אותם. צריך לעשות אותם בזריזות וצריך לעשות אותם אתמול. שומעים? אתמול. מה שצריך לעשות - צריך לעשות אתמול, אם אי אפשר לעשות אתמול - עושים את זה היום, ובשעת הדחק הגדולה עושים את זה מחר. אבל זה מה שצריך לעשות.

לחיים!

בלע המות לנצח" 10

ואף הם מצויים בקרן זוית.

עם כל האמונה התקיפה, המהותית והבסיסית מאוד בשכר ועונש בעולם הבא אין ביהדות התעניינות במהותו של עולם זה. החיים שלאחר המוות אינם נושא מרכזי, והמוות עצמו עומד אף הוא בקרן זוית. לא זו בלבד שאין המתים משמשים נושא של פולחן, אלא יתר על כן: המתים מרוחקים ומגודלים מן המציאות. הטומאה החמורה ביותר מכל הטומאות המרובות הקיימות בחוק היהודי היא טומאת המת. כל צורה של קדושה ביהדות מתרחקת מן המוות: הכהן בקדושתו המורשתית, הנזיר הבוחר להתקדש, כל אדם הרוצה במגע עם הקודש והמקדש - כל אלה מוזהרים שלא לבוא בכל מגע שהוא עם המוות, בכל צורה שלו.

מכאן אפשר להגיע למעין פתח להבנת תפיסת העולם היהודית: הקדושה ביהדות היא בראש ובראשונה קדושת החיים. כל דבר שיש בו שפעת חיים מקורב אל הקדושה. "חיים" הם תואר עילוי רם ביותר שהיהדות משתמשת בו. התורה עצמה מזהה את "החיים והטוב" כדבר מהותי אחד. מקור הטהרה ביהדות הוא "מים חיים". התורה היא תורת חיים,

"מי גבר יחיה ולא יראה מוות" אומר משורר התהלים (פט, מט). הפגישה עם המוות היא חלק מחייו של אדם באשר הוא; והעם היהודי, בהיסטוריה עקובת הדם שלו, ראה את המוות מרחוק ומקרב יותר ממה שראוהו אחרים. ואולם כאן מתגלה תופעה יחידה במינה ואופיינית מאין כמוה: העיסוק במוות בעם היהודי ובתוך היצירה היהודית הוא מועט להפליא. בכל העושר העצום של הספרות וחיי הרוח היהודיים מוקדש אך מעט מאוד מקום למוות עצמו, או לחיים שלאחר המוות.

עובדה זו מפתיעה עוד יותר אם נזכור כי העם היהודי יצא ממצרים העתיקה, מתרבות שעסקה כה הרבה - באופן חולני כמעט - במוות על כל צורותיו, והקדישה כל כך הרבה מחשבה ועיסוק להכנות לחיים שלאחר המוות. ולא רק במצרים, אלא גם בדתות אחרות יש אוצרות עשירים של תיאורים של גן העדן והגיהנום, בעוד שבתרבות היהודית, אשר קיבלה כסיסמה כמעט את ההנחה ש"העולם הזה דומה לפרוזדור בפני העולם הבא" (אבות ד, טו), יש רק תיאורים מועטים וחיזור יחסית שלהם,

¹¹ מאמר זה התפרסם לראשונה באנגלית ברבעון "שפע" כרך א, מס' 3, אפריל 8791.

ותואר עליון לה' הוא "אלקים חיים". משום כך גם אין להתפלא מדוע אין היהדות יכולה לקבל כל צורה של מיתוס האל המת, שכן המוות הוא הניגוד והשליה הגמורים של המציאות האמיתית של האלוקות המתגלה, בכל צורותיה, והוא כשלעצמו אינו מתייחס לכל צורה של קדושה. "לא המתים יהללו י-ה ולא כל יורדי דומה, ואנחנו נברך י-ה מעתה ועד עולם, הללויה" (תהלים קטו, יז-יח).

עם זאת אין מתעלמים מן המוות ואין מנסים להשכיחו כליל או להטביע אותו בהילולה: המוות, ההכנות לקראתו והאבלות על המת הרי הם חלק מן החיים, והם נשזרים ומוערכים בהתאם ליחסם אל החיים. כך, למשל, נאמר על הצדיקים האמיתיים שהם אינם מתים: מיתתם היא "הסתלקות", היינו: התעלות ומעבר לתחום אחר, או - כלשון הרמב"ם על משה - "כאשר אירע לו אותו הדבר שבאנשים אחרים הוא קרוי מוות; ואולם אצל הצדיק אין המוות קיים". האבלות היא ביטוי של צער לא על הנפטר, כי אם על בני המשפחה והקרובים שנותרו בבדידותם, כפי שאמר ספדן קדמון אחד: "בכו לאבלים ולא לאבידה, שהיא למנוחה ואנו לאנחה" (מועד קטן כ"ה:). אף ההלכה פוסקת כי כל הכבוד שעושים למת אינו אלא "כבוד החיים", כבודם של בני המשפחה החיים והשתתפות בצערם.

ואולם אף כאן מסורת היהדות מגבילה

וקובעת תחומים למה שהוא ראוי ויאה באבלות. האבל בנוי מעגלים-מעגלים שחומרתם הולכת ופוחתת עם הזמן: ביום הראשון למוות ("אוננות") האבלות היא החמורה ביותר, ומשם לשבעת הימים הראשונים של אבל חמור, לשלושים יום ולשנים-עשר חודש של אבלות שחומרתה פוחתת והולכת. ולעולם יש שמירה שלא תהא האבלות מרובה מדי, שלא יתפרץ הצער בצורות חריפות ביותר. מכאן האיסורים בתורה לקרוח ולהתגודד על המת, הסמוכים לביטוי החוזר פעמים אחדות בתורה: "בנים אתם לה'" (דברים יד, א ועוד). ומסביר ר' אברהם אבן עזרא: "כיוון שבנים אתם לה' צריכים אתם לדעת כי נוהג הוא עמכם כראוי, והוא כאב משתתף בצערם של בניו ומקפיד כי בכל זאת לא ירבו בצער יתר".

המפגש האישי עם המוות, שהוא, אולי, מבחנה הגדול ביותר של כל אישיות וכל תרבות, מצוי במקורות היהדות במקומות רבים ובגילויים שונים, אשר לכולם יש צד משותף: הפגישה עם המוות אף היא רגע של חיים, ומוות ראוי הוא כאשר של אדם מסיים כראוי את חייו. בניגוד לתרבויות רבות אחרות אין היהדות מכירה מוות שיהא מפואר כשלעצמו (למעט ליוצא מן הכלל אחד שידובר בו להלן). גם בתקופת המקרא לא תפסה היהדות את מות הגיבורים כעניין של תפארת: הדרך האידיאלית למות היא כשאדם "שוכב

עם אבותיו¹ ומעביר את נכסי החיים וכוחותיהם לבאים אחריו.

מתיאורי מותם של אבות האומה ועד לאחרונים¹ מופיעה אותה נימה של עמידה שקטה מאוד, בטוחה מאוד, אל מול פני האויב הגדול, והמאבק הוא להיחלץ מאימת המוות, להיחלץ ממלאך המוות ולהיות מוכן לחזור בשלווה אל "צרור החיים את ה' אלקיך" (שמואל א כה, כט). בתיאורים האגדיים המרובים של הפגישה עם האויב הגדול, מלאך המוות, אין אנו מוצאים את השאיפה להמשיך בקיום של חיים סתם, אלא בעיקר "ליטול ממלאך המוות את חרבו" - היינו, לעשות שאף המוות יהא אופן ודרך של חיים.

אם אמנם יש ביהדות אידיאה של "מוות מפואר" הרי זו המיתה על קידוש השם. אך ביסודה של תפיסה זו עומדת ההכרה כי קידוש השם משמעו שיהא כבודו של ה' נעלה יותר בעולם, שהחיים בעולם הזה ייעשו מקודשים ונעלים יותר על-ידי כך. כי קידוש השם הוא תמיד עניין הנעשה במעמד, בתוך הרבים, בתוך העדה הקדושה, ובו מביא הקורבן לידי כך שהחיים יירשו את תחושת הקדושה. משום כך בכל הנוסחאות של הווידי שלפני המוות נמצאת תמיד התפילה והבקשה שגם כאשר אדם מת בנוחו על מיטתו, יהא זה בכל זאת מתוך תפיסה

של הקדשת השם בעולם.

על רקע זה אפשר להבין את מקומה המיוחד של תפילת ה"קדיש". מתחילה לא הייתה תפילה קדומה זו קשורה כלל עם המתים, והיא חלק מנוסח התפילה בכללו. רק בתקופה מאוחרת יחסית, בתחילת ימי הביניים, היא החלה להיות מקושרת גם עם המוות. ואולם בתפילה זו אין אף מילה אחת המתייחסת לנושא המיתה, וכל עיקרה הוא קדושת ה', ההצהרה וההכרה המתמידות בקדושת השם. מתוך המקורות נראה כי יש רק דרך אחת להבין את תפיסתה כתפילה הנאמרת על המתים: כאשר יוצא אדם מן העולם נעשה פגם וחיסרון בעולם כולו; עולם החיים איבד אחד מאלה שהיו "צבאות השם", והרי זה כאילו עם המוות נפגם משהו בכבודו ובתפארתו של ה', "אלוקים חיים". משום כך מצהירים קרוביו ויורשיו של המת את ההצהרה "יתגדל ויתקדש"; אלה שנותרו בחיים מקבלים על עצמם את המשכנתה של העבודה, הם כמו מתחייבים להמשיך באותו תהליך של קידוש ה' בתוך העולם הזה.

ואולם יש התייחסות יסודית עוד יותר לבעיית המוות: למן חטאו של אדם הראשון אין המוות נתפס ככורח המציאות אלא כמחלתם של החיים, כעיוות וסילוף בתוך המהלך של מהות הקדושה, שהיא זהה עם החיים. וכך, בצד

1 ספר מיוחד העוסק בכך הוא ספר **ההסתלקות** מאת בנימין מינץ, כתובים, תל אביב תר"ץ (1930).

המפגש עם המוות ואותה קבלה אמיצה שלו יש גם מלחמה עיקשת בו במישור הקוסמי - המלחמה במוות המבטא את תמציתו של הרע. חז"ל (בבא בתרא ט"ז:) אומרים: "הוא יצר הרע הוא השטן הוא מלאך המוות", ומשום כך המאבק הבלתי פוסק עם "רוח הטומאה" (זכריה יגב) הוא מאבק לא רק ברע המוסרי אלא בפגם הגדול ביותר של העולם - המוות עצמו.

עיקר האמונה השלושה-עשר, עיקר האמונה הגדול והבסיסי, הוא האמונה בתחיית המתים. כי בסופו של דבר המאבק ב"מוות והרע", הכרוכים זה בזה ובאים ביחד בתורה (דברים לטו), נעשה מתוך האמונה שאויב זה זמני הוא, שאין הוא חלק ממהותו האמיתית של העולם. וכפי שמודגש הרבה בהגותו של הרב קוק ז"ל, אל לו לאדם לקבל את ההנחה שהמוות צריך להיות תמיד המנצח: "ורבים מישני אדמת עפר יקיצו", אומר דניאל (יבב). אף שנת המוות יש אחריה יקיצה, אף המוות חייב להיכנע בפני כוחם של "החיים והטוב", אף מחלה זו סופה לעבור מן העולם.

ובמלחמה זו של החיים מול המוות, של הקיום מול החידלון, מדגישה היהדות את חוסר אמונה בהתמדתו של המוות, את

הכרתה בכך שאין הוא אלא מכשול זמני שאפשר להתגבר עליו. "בילע המוות לנצח" (ישעיהו כהח) אינו אך משאלה: זוהי אף הוראת-דרך למלחמה במושג המוות, זוהי הצהרה על כך שאויב זה אינו בלתי מנוצח. "הוא ינהגנו על מות", אומר המשורר בתהלים (מחטו), וחז"ל מביאים את תרגומו של עקילס הגר שם: "על מות - אתנסיה", עולם שאין בו מוות. וכך הם מפרשים: אנו הולכים ומתקרבים אל עולם שבו נוכל לגבור עליו, להיות גם מעבר ומעל למוות.

המשיכו לעשות את מה שרציתי"

מכתב ערב ניתוח¹²

ב"ה, אור לי"ב בסיון תש"מ

"ברוך ה' אלקים אלקי ישראל עשה נפלאות לבדו"

למשפחתי ולידידי,

אין זו צוואה. אין כוחי לכך ואין לבי לכך עתה. אבל רצוני לכתוב מלים אחדות באווירה של רצינות ערב ניתוח גדול וארוך וגם מסוכן במידה ידועה.

היו כמה דברים, כמה עניינים שבאמת העסיקו אותי וכבשו את לבי. אכן באמת ובתמים רציתי בטובת עם ישראל, ורציתי בקשר בין ישראל אל הקב"ה, והדבר מילא את לבי, לקראתו ולמענו עשיתי את מה שעשיתי. אולי התכוונתי גם לעצמי, אבל באמת ובתום לב אהבתי את ישראל, אהבתי את הקב"ה ורציתי בשניהם, למענם עשיתי. אולי לא מספיק, אולי לא נכון - אבל בכל לב.

ואשאיר כמה דברים של בקשה: כל הדברים גשמיים של כבוד וזיכרון אינם מעסיקים אותי אף לא העסיקוני באמת אי פעם. אבל יש לי בקשה מכל ידידי אהובי ואוהבי:

לסייע לגדל את ילדי בדך שרצינו לגדלם: יהודים שלמים עם אלוקים ואדם, שילכו בדך החסידות, ושיזכרו לאהוב את העם היהודי על חסרונותיו, ואת כל יהודי לחוד. שינסו להכיר את העולם ולא להתיירא ממנו אלא להאירו באור החיים.

¹² את המכתב הזה שהתפרסם לפני כמה שנים כתב הרב בשנת תש"מ לפני ניתוח מסוכן שעבר.

ולכל האחרים בקשה: הרבה הרבה הרבה רציתי לעשות. והאמינו לי, לא לכבוד עצמי. אש בערה בי: למען ה' ולמען משיחו. לו ידעתי שאחרים עושים טוב ממני הייתי מצטנע בפינה קטנה. סהדי במרומים שלא נדחקתי ולא נדחפתי מעצמי לא לכבוד ולא לשררה ולא לכל הדומה לדבר. אבל הרבה הרבה רציתי לעשות. אנא מכם: המשיכו לעשות את מה שרציתי.

המשיכו לעשות דברים שיעשו קשר בין אלה: אלקי ישראל ועם ישראל, העולם ומלואו והתורה, שיהיו ארבעתם כארבע אותיות של שמו הגדול.

"שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד".

והוא היודע ועד

עדן

'שפע רב'

גיליון חודשי מתורתו של

הרב עדין אבן-ישראל שטיינזלץ זצ"ל

'שפע רב' הוא גיליון חודשי מתורתו ועל תורתו של הרב עדין אבן-ישראל שטיינזלץ. בגיליונות מאמרים, שיחות, קטעים, התועדויות וסיפורים, שמטרתם לפתוח צוהר לעולמו של הרב; לתורה שהוא לימד, לדרך שהוא סלל, לתביעות שהוא הציב ולחלומות שהוא חלם.

בתורתו, מפעליו ובעצם אישיותו, הרב עדין לימד וחינך לדרך חיים יהודית שלימה. דרך של קדושה ושל חיים, של דבקות ושל פתיחות, מחויבות עמוקה לעם היהודי, ומסירות אמתית לקב"ה.

הרב מעולם לא הסתפק במה שפעל, וראה בכל עבודתו ומפעליו רק הקדמה לפעולות גדולות יותר שיש להוציא לפועל בדרך לתיקון השלם.

אנו מקווים שתוכלו למצוא ב'שפע רב' משהו מכל אלו. חלק מהדברים מיועדים לעזור 'לחיות עם הזמן', וחלק מהדברים טובים ומועילים לעבודת ה' שבכל יום. מהם תיאורטיים וגבוהים ומהם מעשיים למדי. חלקם פשוטים וידועים וחלקם חידושים מופלגים. חלקם נוגעים אל הלב, וחלקם מעוררים למחשבה או למעשה. בתקווה שהדברים יכנסו למוח וללב, יאירו ויעוררו.

תקוט

תלמידי הרב שטיינזלץ

מרכז שטיינזלץ
למד את עמי

